

Lauri Viljanen

”On hausempi tehdä kumousta kuin siitä kirjoittaa”

NEUVOSTOSUOMALAINEN
HISTORIANKIRJOITUS JA -TULKINNAT
SUOMEN SISÄLLISSODASTA 1920- JA
1930-LUVULLA¹

Lauri Viljanen tarkastelee artikkelissaan Neuvostoliitossa 1920- ja 1930-luvulla julkaistua historiankirjoitusta, joka käsitteli Suomen sisällissotaa ja sitä edeltäneitä tapahtumia. Kirjojen, artikkeleiden ja pamflettien laatijoina olivat sisällissodan jälkeen Neuvosto-Venäjälle siirtyneet punaiset, jotka vuoden 1918 aikana ”loivat nahkansa” ja pyrkivät omaksumaan kommunistisen identiteetin. Tappiollisen vallankumouksen kokemukset olivat jättäneet heihin lähtemättömän jäljen, ja O. W. Kuusisen sanoin ”ilman niitä ei voi kehitystämme ymmärtää”.² Sisällissodan syttymistä kommunistit pitivät väistämättömänä historiallisen kehityksen tuloksena, eikä erimielisyyksiä myöskään nostattanut kapinan oikeutus tai se, oliko aseisiin tarttuminen virhe. Polttavimmat kysymykset olivat tappion syy ja siitä johdetut jatkokysymykset, mitä olisi pitänyt tehdä toisin, ja mitä nyt on tehtävä.

Joni Krekolan mukaan tulkinnat oman liikkeen historiasta olivat Suomen Kommunistisen Puolueen merkkimiehille erityisen arka paikka, sillä heidän oli kyettävä perustelemaan oikeutuksensa jatkaa vallankumousliikkeen johdossa, vaikka

FM Lauri Viljanen on poliittisen historian jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa. Sähköposti: lauri.viljanen@helsinki.fi.

he olivat tehtävissä jo kertaalleen epäonnistuneet. Perusteluita jouduttiin esittämään niin suomalaisille työläisille, Neuvostoliiton suomalaiselle emigranttiyhteisölle kuin SKP:n neuvostovenäläisille isännille, joiden vastaperustamaan yhteiskuntajärjestykseen emigrantit joutuivat sopeutumaan.³ Sopeutua piti myös isäntien vaalimaan marxilaisen dialektisen materialismin mukaiseen historiakäsitykseen. Kuten Lenin oli todennut, vallankumouksellinen liike vaati taakseen vallankumouksellisen teorian, ja sellainen oli johdettavissa lokakuun vallankumouksen myötä syntyneestä esikuvasta. Se oli malli, johon tappioon päätyneiden vallankumousten johtajat toimiaan peilasivat.⁴

Tämän artikkelin tarkoituksena on perehtyä usein sivuttuun, mutta vaille omaa tutkimusta jääneeseen aiheeseen: 1920–1930-lukujen Neuvostoliitossa SKP:n vaikutuksesta laadittuun Suomen sisällissotaa käsitelleeseen historiankirjoitukseen ja -tulkintoihin.⁵ Neuvostosuomalai-

1. Kiitän Vapaussodan Invalidien Muistosäätiötä ja Matti Laurilan rahastoa minulle tämän artikkelin laatimista varten myönnetystä stipendistä.

2. Kansallisarkisto (KA), Venäjältä hankitut mikrofilmit RGASPI 516/2/1228/88 (Jatkossa viitataan suoraan RGASPI:in eli Venäjän yhteiskunnallis-poliittisen historian valtionarkistoon, jonka Kansallisarkistoon mikrofilmatuista aineistoista olen käyttänyt.), Kuusinen SKP:n k:n plenumissa 15.7.1932; SKP:n perustamisesta ja nahanluonnista ks. Tauno Saarela, *Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923*. Kansan Sivistystyön Liitto 1996, 36–58.

3. Joni Krekola, *Stalinismin lyhyt kurssi. Suomalaiset Moskovan Lenin-Koulussa 1926–1938*. Bibliotheca Historica 105. SKS 2006, 233–235; Tauno Saarela, Työväenliikkeen tulkinnat sisällissodasta. Teoksessa Pentti Haapala & Tuomas Hoppu (toim.) *Sisällissodan pikkujättiläinen*. WSOY 2010, 415.

4. Krekola 2006, 217, 233–234.

5. Mainitakseni muutamia tutkimuksia, joissa historialla on keskimääräistä suurempi painoarvo, Tauno Saarela on käsitellyt kommunistien historiantulkintoja osana työväenluokan tulkintaa sisällissodasta. Saarela 2010, 415–424. Joni Krekola keskittyi etenkin 1930-luvun alun historiakeskustelun vaikutuksiin Lenin-koululla. Krekola 2006, 217–269; Jukka Paaetela tarkasteli SKP:n oppositioita käsitellessä kirjassaan 1930-luvun historiakeskustelua varsin

sen historiankirjoituksen voi nähdä yhtäältä kuriositeettina, tappion kärsineiden emigranttien esittämänä vastareaktion. Toisaalta sitä voidaan tulkita piiloon jääneenä kivijalkana, jonka päälle sodanjälkeinen tulkinta rakentui. Historiantutkimuksen lähtökohdat ja julkaisujen valmisteluprosessit ovat muuttuvien historiantulkintojen ohella teemoja, joihin artikkeli keskittyy. Kuinka neuvostosuomalainen historiankirjoitus oli organisoitu ja millaisessa tutkimusympäristössä historiaa kirjoitettiin ja julkaistiin? Mikä oli SKP:n havittelema historiantulkinnan oikea linja, kuinka se muuttui ja miksi?

Väittelyä historiasta

SKP:n historian rintamalla oli melko hiljaista nahanluonnin jälkeisinä vuosina. Vaikka valtaosa SKP:n johtohenkilöistä käsitteli varhaisissa kirjoituksissaan ja puheissaan sisällissotaa, siihen johtaneita tapahtumia sekä tappion syitä, puolueelta jäi puuttumaan laajempi ja virallisempi tilinteko menneisyyden kanssa.⁶ Aloitteita sellaisen laatimiseksi oli tehty jo vuonna 1918, mutta ajanpuutteen takia projekti ei edennyt ja painui unohduksiin tehtävään määrätyn Väinö Jokisen saatua surmansa niin sanotun Kuusisen klubin murhissa 31.8.1920.⁷ Tärkeimmiksi SKP:n historiantulkinnan opinkappaleiksi jäivät vuosikausiksi SKP:n perustavan kokouksen avoin kirje toveri Leninille sekä Otto Wille Kuusisen aiemmin kesällä 1918 muotoilema pamfletti *Suomen vallankumouksesta – Itsekritiikkiä*. Siinä Kuusinen sanoutui irti vanhoista sosialidemokraattisista menettelytavoista ja arvosteli kovin sanoin vanhan SDP:n ”parlamentaarisia harhoja”, epärointiä ja kyvyttömyyttä johtaa vallankumousta, kun siihen lopulta ajaututtiin. Jonkinlaisen synninpäästön hän kuitenkin Suomen sosialidemokratialle antoi, ”kun se täytti taisteluvollisuutensa, eikä siitä kieltäytymällä pettänyt luokkanensa asiaa, taistelullaan tosiasiaa kannatti sosialistisen vallankumouksen ohjelmaa, vaikka se lippunaan piti vanhaa, kulunutta kansanvallan ohjelmaa.” Kirjoitukset olivat silti liian varhain

laadittuja ja kapeita käydäkseen lopullisesta historiallisesta totuudesta. Itsekritiikki ei esimerkiksi kytkenyt Suomen ja Venäjän tapahtumia kovin tiiviisti toisiinsa eikä pamfletissa edes mainittu Leniniä sanallakaan. Tulevien vuosien paljon pohdittuun kysymykseen – mikä oli pääsyy sisällissodan tappiolle – tekstit eivät pyrkineet vastaamaan. Kyse oli paremminkin vastaamaksutun kommunistisen identiteetin julkituomista sekä avoimen kirjeen kohdalla uskollisuudenvalasta Leninille ja hänen voitokkaalle puolueelleen.⁸

Sisällissodan tapahtumissa ja bolševikkipuolueen puuttumisen syissä kuitenkin riitti väiteltävää olosuhteiden vakiinnuttua Venäjällä ja

teoreettisella otteella. Jukka Paastela, *Finnish Communism under Soviet Totalitarianism*. Kikimora 2003, 253–309; Pauli Kruhsen ja Antero Uiton suomenkielisen neuvostokirjallisuuden bibliografia pitää sisällään, lupailevasta otsikostaan huolimatta, vain suppean pintaraapaisun kirjallisuuden historiaan. Pauli Kruhsen & Antero Uitto (toim.) *Suomea rajan takana 1918–1944. Suomenkielisen neuvostokirjallisuuden historia ja bibliografia*. SKS 2008. Rajaan artikkelin ulkopuolelle sisällissotaa käsittelevän kaunokirjallisuuden sekä neuvostosuomalaisten laatiman leimallisesti Venäjän tai Neuvostoliiton historiaa koskevan tutkimuksen.

6. Yrjö Sirolan ja O. W. Kuusisen osalta ks. esim. kokoomateos O. V. Kuusinen & Yrjö Sirola, *Suomen työväen tulikoe*. Työmies print 1923; ks. myös Yrjö Sirolan puhe Suomen vallankumouksesta Kominternin perustavassa kokouksessa. Teoksessa Natalia Lebedeva, Kimmo Rentola & Tauno Saarela (toim.) *Kallis toveri Stalin. Komintern ja Suomi*. Edita 2002, 93–96.

7. KA, Suomen sotasurmat 1914–1922 -projektin arkisto, XI.1; Venäjän Tiedeakatemian Karjalan tiedekeskuksen arkisto (KarTsRan), 8, 1/17/287/52, Yrjö Sirolan elämäkerta, saneltu 28.11.–25.12.1934. Kuusisen klubin murhista ks. Saarela 1996, 97–100.

8. O. V. Kuusinen, Suomen vallankumouksesta. – Itsekritiikkiä. Teoksessa O. V. Kuusinen & Yrjö Sirola, *Suomen työväen tulikoe*. Työmies print 1923, 16–46, lainaus: 35; SKP:n perustavan kokouksen avoin kirje toveri Leninille, 3.9.1918. Teoksessa J. Lehtosaari (toim.) *SKP:n päätöksiä 1918–1934*. Valtion kustannusliike Kirja 1935, 12–18; Heinäkuussa 1932 Sirola harmitteli sitä, ettei alkuvuosien itsekritiikkiä koskaan syvennetty. RGASPI, 516/2/1227/153–161, Sirola SKP:n kkn. plenumissa 11.7.1932.

Kuva 1. Oli pitkälti kuvassa sanomalehteä lukevan Yrjö Sirolan ansiota, että Neuvostoliiton suomenkielisessä lehdistössä julkaistiin niinkin runsaasti Suomen vallankumoushistoriaa käsitteleitä artikkeleita. Lähde: Työväen Arkisto. Kuvannumero: TA30129.

maailmanvallankumouksen tähden laskettua 1920-luvun alun jälkeen. Historiakeskustelujen syttymistä edesauttoi Yrjö Sirolan Leningradiin vuodenvaihteessa 1924–1925 perustama lähinnä puolue- ja yliopistoväestä koostunut Suomen Luokkasodan tutkimuskerho, jonka päätehtäväksi määriteltiin sisällissotaa käsittelevän katutavan kokoomateoksen julkaiseminen.⁹ Ajatuksena oli, että jäsenet ensin esittäisivät tutkimustuloksensa kerhon kokouksessa alustuksena, jota sitten muokattaisiin muiden kerholaisten ja kokouksiin kutsuttujen ulkopuolisten asiantuntijoiden kommenttien perusteella. Alustuksia pidettiin koko kevään ajan, mutta Sirola ei ollut tyytyväinen seminaarilaistensa esityksiin, joiden laatu, esitystapa ja tulkinnot olivat hänen mielestään liian epäyhtenäisiä. Paristakymmenestä tehtävään lupautuneesta ainoastaan K. Eriksson oli saanut kevään aikana tekstinsä lopulliseen kuntoon. Kerhon toiminta hiipui alkuinnostuksen jälkeen nopeasti eikä se enää syk-

yllä kokoontunut kuin satunnaisesti Sirolan matkustettua vuodeksi Kominternin komennukselle Yhdysvaltoihin.¹⁰

Tammikuussa 1925 ilmestymisensä aloittanut Neuvostoliiton suomenkieliselle väestölle suunnattu asiapitoinen *Kommunisti*-aikakauslehti puolestaan tarjosi sopivan foorumin tuoda julki omia käsityksiään kiistanalaisiksi jääneistä historian tapahtumista. Varsinkin vuoden 1918 tappion syitä ja bolševikkipuolueen puuttumista puitiin *Kommunistissa* pitkään ja hartaasti vuosina 1925–1928. Oli selvää, ettei tappion syitä haettaessa riittänyt viittaaminen ulkoihin teki- jöihin, kuten Saksan interventioon tai valkoisten parempaan sotataitoon, vaikka niiden merkitys toki myönnettiin. Syitä oli haettava itsekritiikin hengessä punaisten omasta toiminnasta. Virallisen tulkin puuttuessa Eino Rahja ja Luokkasodan kerhossakin eriäviä mielipiteitä esittänyt K. M. Evä saattoivat käyttää historiaa SKP:n johtoportaan arvostelun välikappaleena. Yrjö Sirola joutui puolustuskannalle kumotes- saan Rahjan populistista väitettä, jonka mukaan syy punaisten tappioon oli ollut ”johdossa – ja ainoastaan johdossa” joukkojen kyllä ollessa valmiita vallankumoukseen. Sirola ei jakanut Rahjan populismia, vaan huomautti joukoissakin olleen puutteita ja toisti Kuusisen *Itsekritiikistä*

9. RGASPI, 516/2/890/14–15, Luokkasodan kerhon perustavan kokouksen ptk. 1.2.1925; RGASPI, 516/2/890/29–30, Luokkasodan tutkimuskerhon kokouksen ptk. 8.2.1925; RGASPI, 516/2/890/31–34, Luokkasotakirjan työsuunnitelma, päivämätön; RGASPI, 516/2/890/31–34.

10. RGASPI, 516/2/890/74–76, Yrjö Sirolan muistiinpanoja Luokkasodan kerhon kokouksesta 5.4.1925; RGASPI, 516/2/890/101–102, Yrjö Sirola Kullervo Mannerille 31.5.1925; RGASPI, 516/2/890/103–104, Luokkasodan kerhon puhemiehistön kokouksen ptk. 7.10.1925; KarTsRan, 1/17/287/52, Yrjö Sirolan elämäkerta, saneltu 28.11.–25.12.1934; Erkki Salomaa, *Yrjö Sirola. Sosialistinen humanisti*. Kansankulttuuri 1966, 296–297. Muutamia ajan myötä valmistuneita kirjoituksia julkaistiin 1928 Wisconsinissa painetussa *Suomen luokkasodassa* sekä 1929 ilmestyneessä Jukka Lehtosaaren toimittamassa kokoelmassa *Punakaarti rintamalla*.

johdettavissa olleita perusteluita kommunistisen puolueen puuttumisesta ja Venäjän vallankumouksen opetusten ymmärtämättömydestä.¹¹

Vaikka *Kommunistissa* julkaistut artikkelit olivat sisällöllisesti ja tulkinnallisesti kirjavina, Neuvostoliitossa suosiossa ollut historioitsija M. N. Pokrovskiin henkilöitynyt niin sanottu vulgaarimarkxilainen, suurmiesten sijaan talouden merkitystä painottanut historiakäsitys asetti tietyt rajat myös Suomen historian tapahtumien tulkittamiseen. Vaatimukset oikeaoppisen teorian noudattamisesta nousivat esiin, kun Yrjö Sirola vuonna 1928 tuomitsi Adolf Taimen tulkinnan bolševikkipuolueen puuttumisen syystä. Sirolan mukaan Taimen argumentti, Suomesta puuttui Leninin tapainen johtaja, oli epämarxilainen: ”joudutaan idealismiin, oppiin joka johtaa ilmiöt aatteista ja individualismiin, joka johtaa historian tapahtumat suurmiehistä”.¹² Historiakeskustelut päättyivät siltä erää tähän Sirolan vastineeseen. Evä oli kuollut keuhkokuumeeseen keväällä 1927, Taimi lähetettiin puoluekennukselle Suomeen ja jäi kiinni eikä puolueen keskuskomiteasta erotetun Rahjan tai hänen kannattajiensa kirjoituksia enää suostuttu julkaiksemaan. Sirolan pelkäämältä puolueen ideologisen yhtenäisyyden rikkoutumiselta oli toistaiseksi välttytty ilman korvaamattomia vahinkoja. Yhtä kaikki, vuosien 1925–1928 kiivaat historiakeskustelut olivat omiaan kääntämään SKP:n keskuskomitean linjaa elitistisempään ja oikeaoppista teoriaa painottavaan suuntaan.

Virallista historiantulkintaa luomassa

SKP:n keskuskomitean täysitunnossa 3.8.1927 vallitsi liki poikkeuksellinen yksimielisyys Yrjö Sirolan lopetettua historiankirjoitusta käsitelleen puheenvuoronsa. Vuoden 1918 tapahtumista olisi pian kulunut kymmenen vuotta, mikä tietäisi historiantulkintojen nousemista Suomessa jälleen ajankohtaiseksi puheenaiheeksi. SKP:n tehtävä oli luonnollisesti haastaa valkoisen Suomen virallinen totuus sisällissodasta

sekä vallankumouksen oikeutuksesta. Vastustettava oli myös äskettäin Muurmannin legioonasta kirjoittaneen O. V. Itkosen edustamaa sosialidemokraattista tulkintaa, jonka keskeisenä sanomana oli antaa sisällissodan haavojen parantua, saada työväki integroitua takaisin yhteiskuntaan ja luopua väkivallasta luokkataistelun välineenä.¹³ Sirola puhui myös yhtenäisen ja virallisen kommunistisen tulkinnan tarpeesta, sillä muussa tapauksessa historialla voitaisiin jatkossakin hyökätä Rahjan ja Evä-vainaan tavoin puolueen johtoa vastaan. ”Yhtenäiset vastaukset entisyyden kysymyksiin” palvelisivat lisäksi nuorempien sukupolvien aatteellista koulutusta sekä Suomessa että Neuvostoliitossa.¹⁴ Mennyttä ei tutkittaisi menneen itsensä takia, vaan historia oli nähtävä vallankumoustaistelun tärkeänä rintamana. Puolueen päälinjan mukainen historia ei olisi oikeistolaista apologiaa eikä vasem-

11. E. Rahja, Suomen luokkasodan tappion syyt. *Kommunisti* 5/1925, 223–225; Y.S., Tov. E. Rahjan kirjoituksen johdosta. *Kommunisti* 5/1925, 225–228; K. M. Evä, Kuinka jouduimme luokkasotaan ja tappioon Suomessa. *Kommunisti* 1/1926, 4–7.

12. Yrjö Sirola, Vastaukseksi tov. Taimelle. *Kommunisti* 6/1928, 263–266. Ks. myös RGASPI, 516/2/1021/11–14, Sirola PB:lle 15.5.1928; Sirola, Miksi ei Suomessa ollut bolševikkipuoluetta? *Kommunisti* 1/1928, 34–36; A. Taimi, Vieläkin miksi ei Suomessa ollut bolshevikkipuoluetta. *Kommunisti* 6/1928, 257–262. Muutaman vuoden kuluttua Taimen tulkinta sai eräänlaisen kunnianpalautuksen, kun pokrovskilainen historiakäsitys joutui epäsuosioon. ”Siis myöskin Suomen työväenliikkeen johtajat tekivät historiaa – sikäli kun toimivat, mutta – he toimivat sen mukaan kuin ymmärsivät”, sanaili Koikari maaliskuussa 1933. Linjamuutoksista äärimmäisen hyvin perillä ollut Sirola tiesi taannoisten tulkintojensa vanhentuneen eikä hän esittänyt minkäänlaista vastinetta. Koikari, Keskustelua Suomen v. 1918 luokkasodan tappioiden johdosta. *Kommunisti* 3/1933, 128–131.

13. RGASPI, 516/2/968/97–100, Yrjö Sirola SKP:n kk:n plenumissa 3.8.1927; RGASPI, 516/2/890/126–129, Sirolan päivämätön selostus SKP:n kk:lle kesällä 1927; O. V. Itkonen, *Muurmannin suomalainen legioona*. Kansanvalta 1927; Saarela 2010, 420–421.

14. RGASPI, 516/2/968/97–100, Yrjö Sirola SKP:n kk:n plenumissa 3.8.1927.

mistolaista demagogista hyökkäilyä. Kommunistisen sanoman perustana oli oltava vanhoista virheistä oppiminen sekä luokkavihan ja revanssihengen ylläpito. Oli kuitenkin hyvä muistaa asioiden tärkeysjärjestys ja Leninin sanat *Valtio ja Vallankumous* -teoksen jälkipuheessa: ”On hausempi tehdä kumousta kuin siitä kirjoittaa”, kuten Sirola vapaamuotoisesti tekstinpätkän käänsi.¹⁵ SKP:n silloiset lähtökohdat historian kirjoittamiselle pysyivät pääpiirteissään samoina seuraavallakin vuosikymmenellä.

Sirola oli jo vuoden 1926 lopulla herättänyt ajatuksen vuotta 1928 varten julkaistavasta muistoteoksesta. Kirja oli määrä laatia yhteistyössä amerikansuomalaisten kommunistien kanssa, julkaista se Yhdysvalloissa ja pyrkiä levittämään sitä tuhatkunta kappaletta Ruotsin kautta Suomeen. Kirjaprojektista muodostui suoranaisten tuskien taival. Alun perin 250-sivuisiksi suunniteltu albumi paisui yli 500-sivuiseksi järkäleeksi ja ilmestyi lähes vuoden suunniteltua aikataulua jäljessä kesällä 1928 lähinnä neuvostosuomalaisten hidastelun ja ylipitkien käsikirjoitusten takia. ”Pitäisi saada kirjoittajatkin käsittämään, että teos laaditaan 10-vuotisjuhlaksi eikä 25-vuotisjuhlaksi”, jupisi kirjan amerikkansuomalainen toimittaja Alex Halonen eräässä kirjeessään Sirolalle.¹⁶ *Suomen luokkasodan* jakaminen Suomeen epäonnistui pahoin, mikä osaltaan aiheutti sen, ettei SKP enää jatkossa yrittänyt viedä kirjallisuutta Suomeen yhtä laajassa mittakaavassa. Kaiken lisäksi Halonen siirtyi pian trotskilaisten leiriin, minkä jälkeen kirjakin joutui SKP:n silmissä arveluttavaan valoon.¹⁷ Jälkikäteen katsottuna kirja korosti liikaa ulkoisia syitä, eritoten Saksan interventiotä sisällissodan ratkaisijana, minkä lisäksi se esitti valkoista terroria vääristä lähtökohdista keskittyen kuvailemaan valkoisten väkivaltaa. Vallankumouksellisia ei olisi sopinut esittää passiivisina uhreina, vaan aktiivisina taistelijoina – niinpä valkoista terroria olisi tullut kuvata sen vastustamisen kautta.¹⁸ Samasta syystä SKP oli tyytymätön Suomessa pidettyihin sisällissodan vainajien

muistoa kunnioittaneisiin hautapuheisiin ja lehtikirjoituksiin, joilta puolue olisi halunnut selvempää luokkavihan lietsontaa.¹⁹

Sirolan tehtäväksi asetettiin myös laatia juhluvuoden kunniaksi SKP:n keskuskomitean nimissä teesit Suomen vallankumouksen opetuksesta.²⁰ Teesien tarkoitus ei sinänsä ollut luoda uutta tulkintaa, vaan tuottaa aiemman pohjalta yhtenäinen ja tiiviissä muodossa esitetty, ”marxilais-leniniläisen arvostelun näkökulmasta” kirjoitettu kuvaus sisällissodan syistä ja kulusta sekä sodan aikana tehdyistä virheistä. Teeseissä Sirola korosti punaisen puolen omia sisäisiä edellytyksiä, tai paremminkin niiden puutteita. Vallankumousjohto ei riittävällä tarmolla aseistanut punakaarteja eikä lähtenyt määrätietoi-

15. RGASPI, 516/2/1030/11Y, Sirola, Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta, 21.11.1927; RGASPI, 516/2/992/13–14, Sirola Santeri Nuortevalle ja Edvard Gyllingille 16.5.1927; Lainaus: RGASPI, 516/2/890/126–129, Sirolan päiväämätön selostus SKP:n kk:lle kesällä 1927; Tauno Saarela, *Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923–1930*. SKS 2008, 550–556.

16. RGASPI, 516/2/992/2A, Halonen SKP:n kk:lle 23.10.1926; RGASPI, 516/2/992/10A, Halonen Sirolalle 21.2.1927; RGASPI, 516/2/1031/40A, Halonen Lehtosaarelle 15.6.1928; Lainaus: RGASPI, 516/2/992/15A, Halonen Sirolalle 30.4.1927; A. Halonen (toim.) *Suomen luokkasota. Historiaa ja muistelmia*. Amerikan Suom. Sos. Kustannusliikkeiden Liitto 1928.

17. Suomen kommunistisen puolueen KK:n vetoamus Amerikan suom. kommunisteille ja leppymättömän luokkataistelun kannalla oleville työläistovereille. *Kommunisti* 4/1930, 140–141; Kirjan levittämisestä ks. Matti Lackman, *Kommunistien salainen toiminta Tornionlaaksossa 1918–1939*. Pohjoinen 1991, 75–80.

18. RGASPI, 516/2/1032/101, Kyselykaavake lahtari-Suomessa vainottuna, metsäkaartilaisena, vankileireillä, vankiloissa, ohranassa ja ”oikeuksissa” olleiden tovereiden vastattavaksi ja täytettäväksi, päiväämätön, toukokuu 1930?; RGASPI, 516/2/1350/98–101, Ptk kriitikkokokouksesta 16.5.1933; RGASPI, 516/2/1344/16–23, Lauri Gustafsson historiantutkimuksen neuvottelukokouksessa Leninigradissa 20.5.1933.

19. Saarela 2010, 419–421.

20. RGASPI, 516/2/1030/32–37, Sirola ja Lehtosaari, Kerromus Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunnan toiminnasta huhtikuusta 1927 huhtikuuhun 1928, 22.4.1928.

seen hyökkäykseen, ja sen toiminta hallitsemiltaan alueilla oli liian lepsua; tšekan tapainen instituutio loisti poissaolollaan. Puolue ei ollut kiinnittänyt riittävästi huomiota Venäjän tapahtumiin eikä ollut lainkaan perillä kansainvälisen imperialismien toimintamekanismeista. Nämä ja lukemattomat muut ongelmat olivat johdettavissa siitä tosiasiasta, että puolue oli sosialidemokraattinen eikä bolševistinen. Niinpä sisällissodan tappion tärkein opetus olikin, että vain kommunistinen puolue kykenee johtamaan työväestön voittoon.²¹ Teesien sisällössä ei ollut mitään uutta – esimerkiksi Lauri Letonmäki oli Kuusisen *Itsekritiikkiin* nojaten esittänyt vastaavanlaisia tulkintoja jo vuonna 1925 teoksessaan *Piirteitä Suomen ja Karjalan Historiasta*²² – mutta se ei lainkaan vähentänyt asiakirjan merkitystä. SKP:lla oli nyt ensimmäistä kertaa esittää virallinen historiantulkinta, jolla periaatteessa oli takanaan myös Neuvostoliiton korkeimman johdon hyväksyntä. Teeseistä muodostui Kuusisen *Itsekritiikkiin* verrattava auktoriteetin aseman saavuttanut asiakirja, johon vallankumoushistoriaa käsitelleissä kirjoituksissa oli tapana viitata.

Historiantutkimus vakiintuu

Vuosi 1927 oli käännteentekevä neuvostosuomalaiselle historiankirjoitukselle. 10-vuotisvalmisteluiden lisäksi SKP perusti Sirolan aloitteesta historiantutkimuksen pysyväksi elimeksi Suomen Vallankumouksen Tutkijakunnan (SVT), joka käytännössä vastasi muiden kansallisten kommunistipuolueiden sekä NKP(b):n aluekomiteoiden yhteyteen samoihin aikoihin perustettuja puoluehistorian tutkimuskomissioita eli *Istparteja*.²³ Keskuskomitea pyrki samalla monolisomaan Suomen vallankumousliikkeen tutkimuksen itselleen, siinä kuitenkin täysin onnistumatta. Karjalan ASNT:n hallituksen alaisen Karjalan Tieteellisen Tutkimus-Instituutin (KTTI) yhteydessä toimi 1930-luvun alusta lähtien Eero Haapalaisen johtama historiajaosto, jota SVT milloin katsoi kilpailijakseen, milloin apurikseen tai tukijakseen. Vaikka mitään virallista

reviirijakoa ei koskaan tehty, SKP:sta riippumaton KTTI keskittyi pääsääntöisesti Karjalan tahtumiin ja SVT Suomen.²⁴

Toisin kuin aiempi Luokkasodan kerho, SVT toimi suoraan SKP:n keskuskomitean alaisuudessa, millä osaltaan pyrittiin välttämään kerhossa esiintyneet tulkinnalliset erimielisyydet – eräänlaista ajan henkeen sopivaa puolueen bolševisoimista sekin. Kiinteä yhteys puolueeseen mahdollisti SVT:lle rahoituksen Neuvostoliiton *Istpartien* keskuselimeltä (myöhemmin rahoitusta jatkoi Marx–Engels–Lenin-instituutti eli IMEL). Vuosina 1927–1936 SVT sai rahoitusta keskimäärin 5000 ruplaa vuodessa, mistä SVT:n toiminta oli täysin riippuvainen. Avustuksella saatiin katettua SVT:n vakituiseksi työntekijäksi pestatun Tyyne Tokoin palkka, juoksevat kulut sekä maksettua vuokra Leningradista hankitusta huoneistosta, johon sijoitettiin Luokkasodan kerhon keräämää pienimuotoinen arkisto ja kirjasto.²⁵

21. Suomen työväen vallankumous 1918. SKP:n KK:n teesit. *Kommunisti* 1/1928, 4–23.

22. Lauri Letonmäki, *Piirteitä Suomen ja Karjalan Historiasta*. S.S.S.R:n Kansojen Kustannusliike 1925, 100–108.

23. RGASPI, 516/2/968/97–100, Yrjö Sirola SKP:n kkn plenumissa 3.8.1927; RGASPI, 516/2/890/126–129, Sirolan päivämätön selostus SKP:n kille kesällä 1927; J. L-ri, Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. *Kommunisti* 4/1928, 189–190.

24. RGASPI, 516/2/1202/74, Lauri Letonmäki ja Eero Haapalainen J.K. Lehtiselle 9.6.1931; RGASPI, 516/2/1278/7–8, Eero Haapalainen, Karjalan Tieteellisen Tutkimus-Instituutin Vallankumous-historiallisen Sektian toiminnasta v. 1932. 2.12.1932; RGASPI, 516/2/1344/passim, Ptk. historiantutkimuksen neuvottelukokouksesta 20.–22.5.1933. Erimielisyyksistä esim. RGASPI, 516/2/1423/84, Nissinen Haapalaiselle 9.6.1934. Historiajaoston toiminta vaatisi kokonaan oman tutkimuksen, eikä aiheeseen ole tässä yhteydessä mahdollista puuttua laajemmin.

25. RGASPI, 516/2/1030/4–7, SVT:n toimikunnan kokouksen ptk:t. 10.10.1927 ja 3.1.1928; RGASPI, 516/2/1030/27–29, Sirola ja Lehtosaari VKP(b):n Istpartille, päivämätön huhtikuu 1928; Viimeinen maininta saadusta rahoituksesta: RGASPI, 516/2/1508/28, Tyyne Tokoi: Selostus SVT:n tileistä ensimmäisellä vuosineljänneksellä 1936, 25.4.1936.

SVT:n johtava toimikunta piti majaansa SKP:n politbyroon yhteydessä Moskovassa, mutta käytännön työn suoritti SVT:n Leningradin byroo.²⁶ Sitä pyörittäneen Tokoin toimenkuva oli SVT:n juoksevien asioiden hoitaminen, lähinnä kirjaston ja arkiston ylläpito, kirjeenvaihto sekä erilaisten todistusten myöntäminen. SVT:n Leningradin osastosta muodostui käytännössä SKP:n Leningradin byroon jatke, ja Tokoista saatiin byroolle ylimääräinen ja keskuskomitealle uskollinen työntekijä. Myöhemmässä vaiheessa SVT:n Leningradin asiansihteeri vastasi Leningradin suomenkielisen puolue toiminnan ideologisesta valvonnasta, mikä tarkoitti esimerkiksi Suomen vallankumouksen ja SKP:n perustamisen vuosijuhlien järjestämistä yhteistyössä NKP(b):n Leningradin aluekomitean kanssa.²⁷ Tokoi myös ylläpiti vuosina 1928–1936 säännöllistä kirjavaihtoa K. H. Wiikin johtaman Työväen arkiston kanssa. Järjestely oli SVT:lle hieman kiusallinen, tehdä nyt yhteistyötä ”socialfasistisen” laitoksen kanssa, mutta se oli likipitään ainoa tapa saada Suomessa julkaistua kirjallisuutta säännöllisesti Neuvostoliittoon. Vastapalveluksena Tokoi lähetti Työväen arkistolle Neuvostoliitossa suomeksi julkaistua kirjallisuutta sekä sopiviksi katsomiansa venäjänkielisiä teoksia, esimerkiksi Leninin koottuja sitä mukaa, kun niitä ilmestyi.²⁸

Varsinaiseen historian tutkimukseen Tokoi ei osallistunut eikä varoja ollut tarpeeksi päätoimisen tutkijan palkkaamiseen.²⁹ Ajan ja tekijöiden puutteessa SVT:n ensimmäinen julkaisu, *Suomen työväen vallankumous 1918: Arvioita ja itsekritiikkiä*, koostui pääasiassa varhaisemmista sisällissotaa käsitteleistä kirjoituksista, jotka katsottiin uusintapainoksen arvoisiksi.³⁰ SVT otti tavoitteekseen julkaista joka vuosi vallankumouksen muistopäiväksi uuden historiateoksen, mutta nekin olivat enemmän tai vähemmän hajanaisia kokoomateoksia, joiden materiaali oli tosin uudempi – lähinnä SVT:n alullepanemien muistitietoprojektien satoa sekä puolueen johtohenkilöiden laatimia poliittista linjaa selittäviä kirjoituksia.³¹

SVT:n aktiiviseen muistelmien ja elämäkertojen keräämiseen oli useita syitä. Niiden toivottiin tuovan lisäselkoa ja virheellisten tietojen oikaisuja. Lisäksi niiden tietoja voitaisiin käyttää vaikkapa lehdissä julkaistavissa muistokirjoituksissa tai erilaisten todistusten myöntämisessä. Tarkoituksena oli myös kerätä Suomen vanhaan työväenliikkeeseen liittyvää muistitietoa, kun sen ajan aktiiveja vielä oli hyvissä ruumiin ja hengen voimissa.³² Toinen ja ääneen sanomaton

26. RGASPI, 516/2/1030/11, Yrjö Sirola, Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta, 21.11.1927.

27. RGASPI, 516/2/1030/5–7, SVT:n toimikunnan kokouksen ptk. 3.1.1928; Poliittisesta valvonnasta ja sen hankaludesta esim. RGASPI, 516/2/1279/44–45, Nissinen Hagerille 22.12.1932 ja RGASPI, 516/1423/277–278, Antikainen Nissiselle 25.1.1934.

28. Kirjavaihdosta esim. RGASPI, 516/2/1032/200–203, SVT:n kokouksen ptk 3.1.1929; RGASPI, 516/2/1076/103–104, Tokoi Wiikille 5.12.1929; RGASPI, 516/2/1479/180, Wiik Tokoilta 20.12.1935. Lähetettyjen kirjojen määristä ei ole tilastoja, mutta karkeasti arvioiden Wiik lähetti vuosittain noin 50 kirjaa ja Tokoi ainakin kaksinkertaisen määrän, sillä SVT periaatteessa lähetti yhden kappaleen jokaista Kustannusliike Kirjan julkaisemaa kirjaa.

29. SVT palkkasi Erkki Nissisen nimellisesti tieteelliseksi työntekijäksi syksyllä 1932, mutta hänelle ei juuri jäänyt aikaa tutkimustyöhön. Käytännössä Nissinen hoiti samoja tehtäviä kuin Tokoi aiemmin. RGASPI, 516/2/1279/14–15, SVT Marx-Engels-Lenin Instituutille 1.12.1932.

30. Yrjö Sirola (toim.) *Suomen työväen vallankumous 1918. Arvioita ja itsekritiikkiä: julkaistu 10-vuotismuiston johdosta*. Kirja 1928; Ks. myös Sirolan jälkikäteen äärimmäisen kriittinen arvio toimittamastaan kirjasta Karlsruhan, 1/17/287/53–53, Yrjö Sirolan elämäkerta, saneltu 28.11.–25.12.1934.

31. Suunnitelmista julkaista kirjoja vuosipäivänä ks. esim. RGASPI, 516/2/1032/192–196, Kertomus Suomen Vallankumousliikkeen tutkijakunnan toiminnasta huhtikuusta 1928 huhtikuuhun 1929; RGASPI, 516/2/1350/157–159, SVT:n toimintasuunnitelma 1934, 10.2.1934.

32. RGASPI, 516/2/890/126–129, Sirolan päiväämätön seostus SKP:n kille kesällä 1927; RGASPI, 516/2/1031/205, Sirola Lehtosaarelle 9.9.1928; RGASPI, 516/2/1075/66, Sirola Lehtosaarelle 20.12.1928; RGASPI, 516/2/1030/14–15, Y. Sirola, Kuinka toverit voivat auttaa Suomen vallankumousliikkeen tutkimusta, päiväämätön, vuodenvaihe 1927–1928; RGASPI, 516/2/1278/33–36, Sirola, Nissinen & Hager, Suomen luokkasodan muistot talteen opeutuksiksi edessä oleville taisteluille, 20.12.1932; RGASPI, 516/2/1350/157–159, SVT:n toimintasuunnitelma 1934, 10.2.1934.

syy oli poliittinen valvonta ja neuvostoviranomaisten ulottumattomissa olevan henkilötietorekisterin kartuttaminen. Historiantutkimuksen varjolla muistelijoiden toivottiin kirjoittavan vapaammin ja siten kertovan myös arkaluontoisempia seikkoja – muistelijalla oli oikeus merkitä tietyt kohdat muistelmistaan salaisiksi eikä SVT:n intresseissä ollut muutenkaan julkaista kiusallisimpia kertomuksia³³ – kuin NKP(b):n vaatimissa virallisissa elämäkertoissa, jotka kirjoitettiin kieli keskellä suuta. Muistelijoiden haluttiin kuvaavan tapahtumien kulkua mahdollisimman tarkasti, joskin toki omasta näkökulmastaan. Hänen tuli vastata vapaamuotoisesti kyselykaavakkeissa jokseenkin johdattelevasti esitettyihin kysymyksiin ja arvioida omia ja muiden tapahtumiin osallistuneiden tekoja ja ajatuksia sekä mahdollisia aatteellisia ristiriitoja. Käytännössä muistelijoina pyydettiin siis kertomaan, mikäli joku toveri oli esittänyt harhaoppisia mielipiteitä tai toiminut muuten tuomittavalla tavalla.³⁴

SVT:n 1920- ja 1930-luvulla käynnistämät lukuisat muistitietoprojektit tuottivat yleensä toiveisiin nähden heikkoa satoa, joskin muuttamisissa tapauksissa entiset punaupseerit intoutuivat joukolla kirjoittamaan muistelmiaan.³⁵ Ajan saatossa aineistoa kertyi silti niin paljon, että resursipulan aiheuttaman vähäisen tutkimustyön takia suuri osa materiaalista jäi kokonaan hyödyntämättä.³⁶ Muistelmien sisältö vastasi jokseenkin SVT:n toiveita, mutta niiden harmiteltiin keskittyvän liikaa rintamatapahtumiin, samalla kun ”vallankumouksen yhteydessä vaikuttaneiden ja esiintyneiden yhteiskunnallispoliittisten syiden ja seikkojen valaiseminen sen sijaan jää usein taka-alalle ja kokonaan suorittamatta”.³⁷ Syyn voi arvata olleen siinä, että taistelutapahtumat eivät olleet luonteeltaan poliittisia, joten niitä saattoi muistella ilman pelkoa väärin poliittisten mielipiteiden esittämisestä. SVT:n julkaisut, selvimpänä esimerkkinä vuonna 1929 ilmestynyt *Punakaarti rintamalla*, käsittelivätkin lähinnä sodankäyntiä.

Suomen ja Venäjän sisällissotien historialla pyrittiin paitsi kapinahengen ylläpitämiseen Suomessa, myös legitimoimaan suomalaisten kommunistien melkoisen privilegioitua asemaa Neuvostoliitossa. Niinpä Neuvostoliitossa julkaistuissa kirjoituksissa ja juhlapuheissa muistutettiin tappioon päättyneen vallankumouksen antaneen korvaamatonta apua Punaisen Pietarin suojaamisessa keväällä 1918: Suomen proletariaatti vuodatti vertaan myös Neuvostomaan ja maailmanvallankumouksen puolesta.³⁸ Vuonna 1930 julkaistu *Kansalaissodan rintamilta* esitelti suomalaisten punikkien sankaritekoja Venäjän sisällissodassa, millä osoitettiin neuvosto-suomalaisten olevan uskollisia Neuvostoliitolle, ei Suomelle. Siinä ja muissakin aihepiiriä käsitellessä kirjoituksissa vihjattiin Neuvostoliiton päättävillä tahoille, että ilman neuvostosuoma-

33. RGASPI, 516/2/1030/14–15, Y. Sirola, Kuinka toverit voivat auttaa Suomen vallankumousliikkeen tutkimusta, päiväämätön, vuodenvaihe 1927–1928.

34. RGASPI, 516/2/1030/14–15, Y. Sirola, Kuinka toverit voivat auttaa Suomen vallankumousliikkeen tutkimusta, päiväämätön, vuodenvaihe 1927–1928; RGASPI, 516/2/1031/67, Sirola Shottmanille 4.5.1928; RGASPI, 516/2/1032/101, Kyselykaavake lahtari-Suomessa vainotuna, metsäkaartilaisena, vankileireillä, vankiloissa, ohranassa ja ”oikeuksissa” olleiden tovereiden vastattavaksi ja täytettäväksi; RGASPI, 516/2/1344/16–23, Lauri Gustafsson historiantutkimuksen neuvottelukokouksessa 20.5.1933; RGASPI, 516/2/1423/68, Nissinen O. Kaivolalle Kazaniin 4.7.1934.

35. Muistelmien vähäisyydestä esim. RGASPI, 516/2/1128/235–237, Ainehistoa tov. Lehtosaarelle suullista toimintaselostusta varten SVT:n toiminnasta v:lta 1930; Innostuksesta esim. RGASPI, 516/2/1202/2–4, Uhtuan reservikomendantin kokouksen ptk 24.12.1930.

36. RGASPI, 516/2/1344/16–23, Lauri Gustafsson historiantutkimuksen neuvottelukokouksessa 20.5.1933.

37. RGASPI, 516/2/1350/145–156, SVT:n toimintakertomus 1933.

38. Esim. Letonmäki 1925, 100–108; Kymmenen vuotta sitten. *Kommunisti* 1/1928, 1–3; Suomen työväen vallankumous 1918. SKP:n KK:n teesit. *Kommunisti* 1/1928, 4–23; J. Lehtosaari, Kapitalistisen Suomen sodanvalmistelut ja vallankumouksemme 13-vuotispäivä. *Kommunisti* 1/1931, 3–9.

laisten panosta Karjala kuului valkoiselle Suomelle. Samalla pyrittiin luomaan Neuvosto-Karjalalle omaa neuvostosuomalaista historiaansa, joka palvelisi silloista ”stalinilaista” kansallisuuspolitiikkaa. SVT:n julkaisuja oli esimerkiksi määrittäjä levittää kaikkiin Karjalan ja Inkerin suomenkielisiin kouluihin.³⁹ Koska Karjalan tapahtumista oli kirjoitettu marxilaisittain hyvin vähän, suomalaisilla oli suhteellisen vapaat kädet asettaa menneisyys palvelemaan *status quota*.

Muita kuin sota-aiheita käsitteleviä julkaisuja hahmoteltiin heti SVT:n perustamisesta lähtien, mutta kokoomateosten kohdalla ongelmaksi muodostui edellä mainittu materiaalin puute. SVT suunnitteli monografioita esimerkiksi työväen nuorisoliikkeestä, punaisen Suomen siviilihallinnosta ja valkoisesta terroristista, mutta kirjoittajiksi lupautuneet Toivo Antikainen, J. K. Lehtinen ja Kalle Lepola eivät muilta kiireiltään saaneet koskaan teoksiaan valmiiksi.⁴⁰ On myös mahdollista, että he pelkäsivät edessä olevaa teosten poliittista kritisointia. Esimerkistä käy Lauri Letonmäen *Karjalan historian* kohtalo. Se, että Letonmäen esittämä käsitys venäläisyydestä Karjalan kansan sortajana oli poliittista ortodoksiaa vuonna 1931, ei merkinnyt, että tilanne olisi ollut sama kahden vuoden kuluttua Neuvostoliiton kansallisuuspolitiikan muutettua kursiaan. Toistuvasta itsekritiikistään huolimatta tulkinnaltaan vanhentuneesta *Karjalan historiasta* muodostui Letonmäelle stigma, joka edesauttoi hänen erottamistaan puolueesta. Tämän seurauksena hän teki itsemurhan 19.11.1935.⁴¹ Stalinin Neuvostoliiton ajan henki oli lähimenneisyydestä kirjoittavan historioitsijan kannalta vaikea: oli vain yksi totuus tai poliittinen linja, mutta se oli jatkuvassa muutoksessa.

Stalinin kirje ja Mannerin petosteoria

Kohtuullisen lupaavasti alkanut SVT:n toiminta lamaantui Suomen kesän 1930 tapahtumien aiheutettua SKP:lle vakavan kriisin. Vastoin hyökkäävää retoriikkaa ja kommunistien omia odotuksia, SKP ei saanut järjestettyä juuri minkään-

laista vastareaktiota lapualaisten toimille. Kommunismi joutui maan alle.⁴² SKP:n harjoittama historian tutkimus sai painua taka-alalle kiireellisempien asioiden tieltä. Tyyne Tokoikin siirrettiin johtamaan SKP:n Leningradin byroota, eikä hänen tilalleen palkattu pariin vuoteen uutta päätoimista SVT:n asainhoitajaa.⁴³

Leningradissa Eino Rahja kannattajineen vaati äänekkäästi SKP:n puoluekokouksen kutsumista koolle sekä puolueen keskuskomitean, tärkeimpien suomenkielisten lehtien toimitusten ja SVT:n kokoonpanon vaihtamista, mutta tuloksetta.⁴⁴ Rahjalaisten lisäksi arvostelua kuu-

39. Esim. RGASPI, 516/2/1128/17, Sirola Tokoille 31.1.1930; RGASPI, 516/2/1128/118, Lehtosaari Antikaiselle 6.5.1930; T. Antikainen et al. (toim.) *Kansalaissodan rintamilta. Suomalaisten vallankumouksellisten muistelmia taisteluista Neuvostovallan puolesta*. Suomalainen kustannusosuuskunta Kirja 1930; Ks myös Kustaa Rovion esipuhe teoksessa Lauri Letonmäki et al. (toim.) *Kansalaissota Karjalassa. Kansalaissodan historiaa Karjalassa koskevien materiaalien kokoelma, omistettu banditismien likvidoinnin 10-vuotispäivälle. Inen osa*. Valtion kustannusliike Kirja 1932.

40. RGASPI, 516/2/1128/114–115, Työsuunnitelmaluonnos SVT:lle vuodelle 1930; RGASPI, 516/2/1128/18, Lepola Tokoille 7.2.1930.

41. Lauri Letonmäki, *Karjalan historia*. Valtion kustannusliike Kirja 1931; RGASPI, 516/2/1344/94–99, Lauri Letonmäki historian tutkimuksen neuvottelukokouksessa 20.5.1933; Markku Kangaspuro, *Neuvosto-Karjalan taistelu itsehallinnosta. Nationalismi ja suomalaiset punaiset Neuvostoliiton vallankäytössä 1920–1939*. SKS 2000, 326; Kansallisuuspolitiikan muutoksesta Terry Martin, *The Affirmative Action Empire. Nations and Nationalism in the Soviet Union, 1923–1939*. Cornell University Press 2001, 344–393.

42. Ks. esim. Saarela 2008, 761–781; Kominternin poliittisiteeristön päätös SKP:n taistelukyvyttömyydestä fasismin vastaan, 28.11.30. Teoksessa Natalia Lebedeva, Kimmo Rentola & Tauno Saarela (toim.) *Kallis toveri Stalin. Komintern ja Suomi*. Edita 2002, 275–284.

43. RGASPI, 516/2/1128/219, Tokoi Lehtosaarelle 6.12.1930; SVT:n toiminta piristyi vasta syksyllä 1932. Ks. RGASPI, 516/2/1279/154–156, SVT:n Leningradin byron toimintakertomus marras-joulukuulla 1932, 4.4.1933.

44. RGASPI, 516/2/1131/125–135, SKP:n Leningradin aktiivin kokouksen ptk 25.10.1930; RGASPI, 516/2/1131/122, I. Luoma, Lahtari-Suomen Neuvostoliittoa vastaan suun-

lui myös puolueen sisäpiiristä Kullervo Mannerin puolison Hanna Malmin hyökättyä vuodesta 1928 lähtien toistuvasti Sirolaa ja peiteltymin myös Kuusista vastaan.⁴⁵ Manner joutui hankalaan välikäteen joutuessaan tasapainottelemaan voimakastahtoisien Malmin ja keskuskomitean enemmistön kanssa. Erimielisyydet vain kasvoivat Suomen tapahtumien ja niiden jälkipyykin seurauksena, kun Malm alkoi entistä kuuluvammin etsiä menetysten syytä puoluejohdon aiemista virheistä ja sisäisistä riidoista. Yhtenä yhteentörmäyksen seurauksena SKP:n ulkomaanbyroo siirsi Malmin sivuun Lenin-koulun opetus-tehtävistä lokakuussa 1931.⁴⁶

Miltei samaan aikaan Malmin syrjäyttämisen kanssa tapahtui jotakin, mikä sai koko Neuvostoliiton historian rintaman horjumaan ja antoi perustavanlaatuisen muistutuksen siitä, ettei neuvostosuomalaista historiaa kirjoitettu pelkän emigranttikuplan sisällä, vaan se oli täysin riippuvainen ympärillä olevasta neuvostoyhteiskunnasta. Kuten niin moni muukin tapahtumien kulun muuttanut Stalinin julkilausuma, myös puoluehistorian aikakausjulkaisu *Proletarskaja Revoljutsijan* toimitukselle osoitettu kirje ”Eräistä bolshevismien historian kysymyksistä” on katsottava ennemmin tulkinnanvaraiseksi signaaliksi kuin suunnitelluksi ohjeeksi.⁴⁷ Stalinin rai-vostuttaneen *Proletarskaja Revoljutsijassa* julkaistun historioitsija A. G. Slutskin kirjoituksen sanoma oli, että Leninin ja bolševikkipuolueen historia ja ”oportunismien” vastainen taistelu ei ehkä aina ollut ihan niin suoraviivaista kuin on annettu ymmärtää. Stalin näki tällaisten ajatusten esittämisen historian trotskilaisena väärentämisenä ja niiden julkaisemisen mätänä liberalismina, jota ei jatkossa enää saisi tapahtua. Arkistoista oli Stalinin mukaan turha kaivaa irrallisia dokumentteja kumoamaan linjaa, jonka bolševikit olivat teoillaan osoittaneet. Slutski erotettiin pian akateemisista viroistaan ja lopulta myös puolueesta.⁴⁸ SKP:lle oli selvää, että valtaisan huomion saaneen kirjeen seurauksena neuvostosuomalainen historiantutkimus oli pi-

kaisesti saatettava oikeille raiteille bolševistisen itsekritiikin merkeissä. Stalinin kirjeen luxemburgilaisuutta suomineen sanoman ja muiden kansallisten kommunistipuolueiden reaktioiden myötä ei ollut ihme, että Yrjö Sirola riensi tuomitsemaan SKP:n vanhat luxemburgilaisuudet, vaikka puolueella ei oikeastaan sellaisia edes ollut. Lisäksi oli pääteltävissä, että vanhat historiaa käsitelleet kirjoitukset oli arvioitava uudelleen.⁴⁹ Tehtävää lähdettiin innolla toteuttamaan, joskin näkyvien tulosten aikaansaaminen kesti.

Stalinin kirjettä vähemmän tulkinnanvarainen oli L. N. Kaganovitšin puhe Punaisen professorin instituutin 10-vuotisjuhlassa 1.12.1931: ”On erikoisen tärkeä bolshevistisesti, leniniläisesti tutkia menneisyyden historiaa, eilistä historiaa ja tutkia niin, että eilisen päivän historia kytketään puolueen päälinjaan, niihin valtaviin uusiin tehtäviin, jotka ovat edessämme tänään ja tulevat olemaan huomennakin. Tämä on opiskelun puoluelaisuuden ydin, tässä on marxilais-leniniläisen kasvatuksen aatos, sen puolesta on

nitteleman rosvosodan aiheuttavia organisatooriais toimenpiteitä SKP:ssä, 5.2.1931; RGASPI, 516/2/1131/92, Manner SKP:n Leningradin aktiivien kokouksessa 4–5.3.1931; RGASPI, 516/2/1131/119–120, Välihuutoja, joita tehtiin tov. Mannerin selostuksen aikana [Leningradissa 4–5.3.1931]. Ks. myös Paastela 2003, 263–268.

45. Krekola 2006, 158–159.

46. Paastela 2002, 253–268; Krekola 2006, 158–167.

47. J. Stalin, Eräistä bolshevismien historian kysymyksistä. Kirje aikakauslehti ”Proletarskaja Revoljutsijan” toimitukselle. Teoksessa *J. V. Stalin Teokset 13 osa*. Karjalais-suomalaisen SNT:n valtion kustannusliike 1952, 90–109. Kirje julkaistiin ensimmäistä kertaa suomeksi *Kommunistilehden* numerossa 11/1931; John Barber, *Soviet Historians in Crisis, 1928–1932*. MacMillan 1981, 126–127; Ks. myös Krekola 2006, 217.

48. Slutskin argumenteista ks. Paastela 2003, 271–274; Barber 1981, 115–117, 126–127.

49. RGASPI, 516/2/1202/87, Manner SVT:lle 18.12.1931; Y. S., Suomen työväen v. 1918 vallankumouksen johto bolševikkien luxemburgilaisena arvostelijana – käytännössä. *Kommunisti* 1–2/1932, 1–8; Luxemburgilaisuudesta ks. Paastela 2003, 271–290; Krekola 2006, 235–237.

bolshevistisesti taisteltava.⁵⁰ Puoluelaisuus, josta yleensä on käytetty termiä puoluekantaisuus, oli ollut jo vuosien ajan Neuvostoliitossa historian tutkimuksen lähtökohta, mutta tutkijoiden keskuudessa oli jokseenkin epäselvää, kuka tai ketkä saivat määrittää oikean linjan. Stalinin kirjeen muodossa tapahtunut interventio merkitsi, että linjasta päättää puoluejohto, eivät tutkijat.⁵¹ SKP:n piirissä tilanne oli hieman erilainen, sillä historian tulkintojen esittäjät olivat aina olleet pitkälti samoja henkilöitä kuin puoluejohto, ja lisäksi he olivat itse olleet toimijoina myöhemmin kirjoittamassaan historiassa. Historia oli täten muotoutunut eräänlaiseksi suljetun sisäpiirin itsekritiikiksi, jonka tarkoitus oli tieteelliseen ulkoasuun puettuna tuottaa puolueen päälinjaa ja sen edustajia legitimoivaa ideologista historian tulkintaa.⁵² Puoluejohto ymmärsi asetelmasta väistämättä syntyvät objektiivisuuden ja eturistiriitojen ongelmat, mutta kaiketi vielä ongelmallisempaa olisi ollut antaa ”puolueettomien” historioitsijoiden vapaasti esittää omia tulkintojaan menneiden vuosien kipeistä tapahtumista.⁵³ Pahimmilta hankaluuksilta vältyttiin niin kauan kuin puoluejohdon sisällä vallitsi Sirolan vuonna 1927 peräänkuuluttama yksimielisyys ”yhtenäisistä vastauksista entisyyden kysymyksiin”. Yksimielisyys kuitenkin rikkoutui, kun SKP:n johto tulkitsi Stalinin kirjeen edellyttämää itsekritiikkiä eri tavoin.

Kullervo Manneriin ja Hanna Malmin henkilöityneestä petosteoriasta ja siihen liittyneestä historiakeskustelusta on aikaisemmassa tutkimuksessa kirjoitettu seikkaperäisesti, joten tyydyn tässä yhteydessä vain kertaamaan tapahtumat pääpiirteittäin. Malmin ja Mannerin mielestä SKP:n silloinen käsitys vanhan sosialidemokratian aikaisesta siltasaarelaisuudesta ja vallankumousjohdon toiminnasta oli liian apologeettinen, ja he vaativat linjan korjaamista, jotta Kominternin edellyttämä kamppailu SKP:n sosialidemokraattiseksi miellettyjen toimintatapojen kitkemiseksi tehostuisi.⁵⁴ Heidän mukaansa vanhan SDP:n olisi pitänyt antaa hajota, jolloin

se olisi päässyt eroon vallankumousta vastustaneesta oikeistosiivestään. Marraskuun 1917 suurlakon yhteydessä olisi pitänyt kuunnella Leniniä ja ottaa valta, ja kun vallankumous lopulta koitti, puolue ei ollut siihen kunnolla valmistautunut ja taisteli huonosti. Tämä ei sinänsä poikennut päälinjan tulkinnasta. Sen sijaan Mannerin rahjalaisuudeksi leimattu väite – vallankumousjohto ”objektiivisesti” auttoi porvaristoa marraskuun suurlakon lopettamisella ja siten horjunnallaan petti työväenluokan – oli keskustekomitean enemmistölle liikaa. Sallitun tai ainakin siedetyn debatin rajat Manner oli ylittänyt sillä, että hän esitteli teoriaansa julkisissa tilaisuuksissa alkuvuodesta 1932.⁵⁵ Keskustelu suljettujen ovien takana esimerkiksi SVT:n kokouksessa tuskin olisi nostattanut sellaisia vastareaktioita ja jälkiseuramuksia, mitä puheista nyt seurasi. Myös Hanna Malmin joukkojen ”vais-tonvaraisuutta” korostaneet, ja sitä kautta puolueen merkityksen vähättelyksi ja luxemburgilaisuudeksi tulkitut mielipiteet kärjistyivät tilannetta Mannerille epäsuotuisaan suuntaan. Keskustekomitean enemmistö katsoi petosteorian vain edesauttavan puolueen – tosiasiaa siis puoluejohdon – vastustajia ja tuomitsi sen puoluevas-taiseksi.⁵⁶

Mannerilla oli vielä vuoden 1933 alussa esittää petosteoriaansa tueksi Leninin kootuista löytnyt tulkinnanvarainen kommentti tammikuul-

50. L. N. Kaganovitsh, Puoluehistoriaa tutkittava bolshevistisesti. Puhe 1.12.1931 Punaisen professuurin instituutin 10-vuotisjuhlassa. *Kommunisti* 1-2/1932, 56-71. Ks. myös Barber 1981, 133-134; Krekola 2006, 220-222.

51. Barber 1981, 144.

52. Ks. Krekola 2006, 232-235.

53. RGASPI, 516/2/1031/348, Sirola Stalinille ja Buharinille 12.7.1928. Samasta syystä keskustelua petosteoriasta ei haluttu ulottaa Suomen puolelle, missä puoluejohto onnistuikin varsin hyvin. Paastela 2003, 293-294.

54. Saarela 2002, 52-53; Krekola 2006, 237-242.

55. Petosteorian sisällöstä tarkemmin ks. Paastela 2003, 290-295; Krekola 2006, 237-242.

56. RGASPI, 516/2/1227-1228/passim, SKP:n kk:n plenumin ptk:t 8.-24.7.1932.

ta 1918: ”Shovinismi sortavien ja sorrettujen kansojen keskuudessa. Pikkuporvariston parasitismi ja Suomen sosdem petos”. Sekään ei tilannetta muuttanut, korkeintaan pitkitti.⁵⁷ Lenin-sitaatin käyttö oli helppo rinnastaa Stalinin kirjeessä kritisoituun historioitsija Slutskin ”arkistorottamaiseen” dokumentteihin ja irrallisiin sitaatteihin takertumiseen. Olihan Kuusinen jo heinäkuussa 1932 SKP:n keskuskomitean täysistunnossa todennut, että ”Mannerin vika on mekaaninen muodollinen sitaattien sovelluttaminen”. Vielä pahemmaksi asian teki se, että kaiken arvostelun yläpuolelle pyhitetyn Leninin käyttäminen puolueen yhtenäisyyttä ja päälinjaukseen vastaan oli perusteellisessa ristiriidassa Stalinin kirjeen sanoman kanssa.⁵⁸

Voiton jo varmistuttua kuusislaisille jäi Hannes Mäkisen tehtäväksi selittää joukoille kansantajuisesti, miten Leninin sitaatti oli tulkittava. Mäkisen tammikuussa 1934 julkaistun artikkelin mukaan Lenin sai marraskuun suurlakon lopettamisesta käsityksen, että siltasaarelaiset olisivat luvanneet ottaa vallan, mutta päättäneet sittenkin perääntyä, jonka jälkeen hän kirjoitti tammikuun alussa kyseisen huomautuksensa. Lenin siis tällöin uskoi siltasaarelaisten pettäneen vallankumouksen, mutta näin ei kuitenkaan tapahtunut, sillä he voittivat horjumisensa ja ryhtyivät tammikuussa 1918 valmistelemaan vallankumousta. Se että Lenin ei enää myöhemmin puhunut petoksesta, osoitti Mäkisen mukaan SKP:n kuusislaisen historiantulkinnan oikeaksi.⁵⁹ Mannerin ja Malmin kohtalo oli karu. Puolueen johtotehtävistä syrjäytetty Manner vangittiin vuonna 1935, kuten myös Malm, ja he kumpikin menehtyivät surullisenkuuluisassa vankileirien saaristossa. Heidän avunpyyntönsä SKP:lle eivät tuottaneet minkäänlaista tulosta.

”Se joka ei käsitä puolueen tärkeää merkitystä vallankumousliikkeessä, ei käsitä yhtään mitään”

Stalinin kirjeen aikaansaama käänne sekä manerilaisten kanssa käynnissä ollut debatti pakot-

tivat kuusislaiset laatimaan uuden virallisen asiakirjan sisällissodan tulkinnoista. Ulkomaanbyroon teesien laatijaksi määrättiin Antti Hyvönen, mutta vallankumouksen 15-vuotispäiväksi julkistettu kirjoitus oli lopulta Kuusisen käsialaa. Hyvösen versiollakin oli ansionsa ja se julkaistiin myöhemmin erillisenä kirjasena.⁶⁰ Kuusisen vuoden 1933 teesit ovat oiva osoitus menneisyyden ottamisesta nykyisyyden ja puolueen päälinjaukseen palvelukseen. Kun Sirola vuonna 1928 vielä kirjoitti teeseissään melko yksityiskohtaisesti marraskuun 1917 suurlakosta, Kuusinen lakaisi koko itselleen kiusallisen tapahtumaketjun maton alle. Kuusisen kirjoitus oli selvä askel entistä puoluekeskeisemmän ja subjektiivisia syitä painottaneen tulkinnan suuntaan. Teesien julkaisemisen myötä Suomen sisällissodan ja siihen johdaneen tilanteen erityispiirteiden huomiointi painettiin virallisuontoisesti taka-alalle, kun tapahtumia verrattiin aina vain suuremmin Venäjän vallankumoukseen. Mutkat vedettiin suoriksi ja historia pelkistyi bolševikki puolueen puuttumisen ja hävityn vallankumouksen tärkeim-

57. RGASPI, 516/2/1350/60–63, SVT:n toimikunnan kokouksen ptk 23.3.1933; Manner Malmille 24.2.33. Teoksessa Jukka Paastela & Hannu Rautkallio (toim.) *Rakas kallis toveri. Kullervo Mannerin ja Hanna Malmin kirjeenvaihtoa 1932–1933*. WSOY 1997, 238–246; Paastela 2003, 301–302.

58. J. Stalin, Eräistä bolševismin historian kysymyksistä. Kirje aikakauslehti ”Proletarskaja Revoljutsijan” toimittukselle. Teoksessa *J. V. Stalin Teokset 13 osa*. Karjalais-suomalaisen SNT:n valtion kustannusliike 1952, 90–109; RGASPI, 516/2/1228/85, Kuusinen SKP:n kk:n plenumissa 15.7.1932; Lehtosaari, Huomautuksia historian tutkimuksesta. Teoksessa E. Nissinen (toim.) *Proletaarisen vallankumouksen rintamilta. SVT:n valikoima no. 1*. Valtion kustannusliike Kirja 1935, 5–21.

59. M. S., Suomen vallankumouksen tärkein opetus. *Kommunisti* 1/1934, 10–14.

60. RGASPI, 516/2/1350/145–156, SVT:n toimintakertomus 1933; Yrjö Linko, *15 vuotta Suomen työväen vallankumouksesta*. Valtion kustannusliike Kirja 1933; Krekola 2006, 250–253.

män opetuksen toistamiseen.⁶¹ ”Se joka ei käsitä puolueen tärkeää merkitystä vallankumousliikkeessä, ei käsitä yhtään mitään”, pauhasi Kuusinen teesiensä pohjalle rakentamassaan vallankumouksen 15-vuotispuheessa Petroskoissa.⁶²

Jos vielä 1920-luvun puolivälissä historiasta haettiin oppia nykyisyyttä varten, menneisyys oli nyt sovittava puoluepolitiikan sanelemien tulkintojen ja opetusten mukaiseksi. Historian tuli Stalinin väliintulon myötä palvella entistä selvemmin ”tämän päivän vallankumoustaistelun vaatimuksia”, minkä yksi seuraus oli, että Neuvostoliiton sisä- ja ulkopolitiikassa ajankohittaiset kysymykset peilautuivat suoraan aiempien historiantulkintojen ja kirjoitusten kritiikkinä. Esimerkiksi laajempaa käännettä Neuvostoliiton kansallisuuspolitiikassa enteilleet vuoden 1933 hyökkäykset ukrainalaista nationalismia kohtaan näkyivät SKP:n historiantulkinnassa vaatimuksena tuomita vanhan työväenliikkeen ja Kansanvaltuuskunnan kansallinen rajoittuneisuus, mikä piirre oli sen hetkisen poliittisen tilanteen perusteella jäänyt aivan liian vähälle huomiolle tammikuussa 1933 julkaistuissa 15-vuotistesteissä. Ei auttanut, vaikka teesit tosiasiasa olivat selväsanaisesti tuominneet kansallisen rajoittuneisuuden.⁶³ Toimittajat ja historiantulkintajat järjestivät vuonna 1933 useita neuvottelutilaisuuksia, joissa osallistujat rituaalinomaisesti tunnustivat vanhat syntinsä ja ylisivät Stalinin kirjeen puhdistavaa vaikutusta historiantutkimukselle. Aiemman historiantutkimuksen virheitä esiteltiin itsekritiikin merkeissä myös *Kommunisti*-lehdessä. Joskin pian kävi ilmi, että tämäkin kritiikki oli riittämätöntä.⁶⁴

Virheiden välttämiseksi julkaistaviksi aiottu kirjoitukset, varsinkin esipuheet, kierrätettiin Stalinin kirjeen jälkeen aiempaa useammalla tarkastajalla mahdollisten harhaoppisuuksien tai tulkinnanvaraisuuksien karsimiseksi. Samalla historiantulkintat muuttui muodoltaan entistä kaavamaisemmaksi ja, kuten esipuheita usein kirjoittanut Toivo Antikainen itsekin myönsi, tuloksena oli ”ahdasta teesikieltä”.⁶⁵ Kaavaan kuu-

lui leniniläisen puolueen johtavaa roolia painotettavan etujoukkoteorian suorastaan ylikorostunut leima. Käsitys, että joukot voisivat toimia itsenäisesti ilman puolueen aloitetta – vaistonvaraisesti – oli Hanna Malmin taannoisten kirjoitusten ja Stalinin kirjeen myötä pahinta mahdollista kerettiläisyyttä SKP:n päälinjan edustajille.⁶⁶ Tosiasiasa Malm oli ollut oikeassa väittäessään monien työväen liikehtimisien syntyneen ilman puolueen vaikutusta, mutta se ei ollut 1930-luvun alun kontekstissa olennaista. Kuvaavaa myös on, kuinka Toivo Antikaisen kanssa loppuvuonna 1934 julkaistua *SKP:n taistelun tieltä* -koelmaa valmistellut Erkki Nissinen oli näkevinään Mikko Heikan Pohjois-Suomen lakkoliikkeitä käsitelleessä kirjoituksessa ”kumarruksen vaistovaraisuudelle”, vaikka Heikka oli parhaansa mukaan paisutellut puolueen todellisuudessa

61. Suomen vallankumouksen 15-vuotispäivän johdosta (SKP:n UB:n teesit). *Kommunisti* 2/1933, 80–90; M. S., Suomen vallankumouksen tärkein opetus. *Kommunisti* 1/1934, 10–14; T. L., Suomen luokkasodan kokemuksista. *Kommunisti* 5–6/1934, 240–247; Toivo Antikainen, Katso SKP:n historian päätappeihin. Teoksessa T. Antikainen (toim.) *SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistaipaleelta*. Valtion kustannusliike Kirja 1934, 7–32.

62. RGASPI, 516/2/1358/147, Kuusisen juhlapuhe Petroskoissa 4.2.1933. *Punainen Karjala* 5.2.1933.

63. Suomen vallankumouksen 15-vuotispäivän johdosta (SKP:n UB:n teesit). *Kommunisti* 2/1933, 80–90; Suomen työväenliikkeen historiantulkintaa parantamaan. SVT:n y.m. neuvottelukokouksen päätöksiä. *Kommunisti* 17/1933, 787–794.

64. RGASPI, 516/2/1344, Historiantutkimuksen neuvottelukokouksen ptk 20.–22.5.1933; RGASPI, 516/2/1350/98–101, Ptk kritiikkokokouksesta 16.5.1933; Suomen työväenliikkeen historiantulkintaa parantamaan. SVT:n y.m. neuvottelukokouksen päätöksiä. *Kommunisti* 17/1933, 787–794; KarTsRan, 1/17/287/52–54, Yrjö Sirolan elämäkerta, saneltu 28.11.–25.12.1934.

65. RGASPI, 516/2/1279/3, Antikainen Nissiselle 24.12.1932; RGASPI, 516/2/1423/146, Nissinen Antikaiselle 3.1.1934.

66. Jukka Lehtosaaren mielestä oli vain hyvä, että puolueen merkitys tuli alleviivattua Malmin tapauksessa. RGASPI, 516/2/1228/257–258, Lehtosaari SKP:n kkn ple-numissa 23.7.1932; Paastela 2003, 284–285, 297.

olematonta roolia. Yli-innokkaaseen oikeaoppisuuteen taipuvaisen Nissisen kritiikistä huolimatta Heikan nimimerkillä Ammattiyhdistysmies julkaistu kirjoitus kelpasi sellaisenaan Antikaisen toimittamaan kirjaan.⁶⁷

Muun neuvostoliittolaisen historiankirjoituksen mukaisesti SKP pyrki korostamaan entistä selvemmin paitsi oikeaoppisen teorian merkitystä voitokkaan vallankumouksen edellytyksenä, myös historiasta löytyviä sankaritarinoita – teemaa, joka oli aiemmin jäänyt omien virheiden analysoinnin varjoon.⁶⁸ Sisällissodan tapahtumista kaivettiin esiin henkilökohtaisen urheuden osoituksia ja yksittäisten taisteluiden voittoja, joita varsinkin Tuure Lehénin ja Mikko Kokon kirjoitukset liioittelivat suorastaan eppisiin mitatakaavoihin.⁶⁹ Historiankirjoituksesta välittyvästä sanomasta tehtiin muutenkin aiempaa optimistisempi. Kun bolševikkipuolueen puuttumista oli aikaisemmin pidetty Suomen sisällissodan tappion merkittävimpana syynä, Lehén arvioi kesällä 1934, että sisällissota ja saksalaisten interventio olisi ollut voitettavissa, mikäli punaisilla olisi ollut käytössään ”Marxin-Engelsin-Lenin-Stalinin” hyökkäävä taktiikka.⁷⁰ Optimistisia, tai ehkä paremminkin itsepetoksentäyteisiä, olivat olleet myös Kuusisen juhlapuheet Suomen vallankumouksen 15-vuotistilaisuuksissa. Edellytykset vallankumoukselle olivat Kuusisen mukaan alkutalvella 1933 oikeastaan paremmat kuin 15 vuotta aikaisemmin, sillä Suomen proletariaatti oli nyt yhtä arvokasta kokemusta viisaampi ja ennen kaikkea sillä oli johtajanaan Leninin ja Stalinin oppeja noudattava kommunistinen puolue.⁷¹

Historiankirjoituksen nousu ja tuho

Usein toistettu mantra Stalinin kirjeen herättävästä vaikutuksesta historian rintamalle piti itse asiassa paikkansa.⁷² SKP:n keskuskomitean täysistunnon päätös *Työstä ideologisella rintamalla* heinäkuulta 1932 paitsi listasi joukon aiheita, joihin historian tutkimuksen olisi syvennyttävä, velvoitti myös järjestämään uudelleen SVT:n toi-

minnan sekä aloittamaan läheisen yhteistyön muiden historiaa tutkivien instituutioiden kanssa. Yhteistyö jäi kuitenkin suunnitelmiin nähden vähäiseksi.⁷³ SVT:tä määrättiin johtamaan Moskovassa ulkomaanbyroon yhteydessä toiminut Sirolan johtama arvovaltainen kuusikko, jonka muut jäsenet olivat Kuusinen, silloin vielä luottamusta nauttinut Manner, Jukka Lehtosaari, Antikainen sekä sihteerinä Lauri Gustafsson (joka tunnettiin myös nimellä Leo Hager). SVT:n päätoimipaikka oli jatkossakin Leningrad, jossa sijaitsevaa arkistoa palkattiin hoitamaan Erkki Nissinen.⁷⁴ Vuosina 1933–1935 SVT:n toiminta

67. RGASPI, 516/2/1423/146, Nissinen Toiskalle 3.1.1934; Ammattiyhdistysmies, Pohjois-Suomen työtaisteluista v. 1928. Teoksessa T. Antikainen (toim.) *SKP:n taistelun tieltä. Muistelmia, kuvauksia ja aineistoa SKP:n 15-vuotistai-paleelta*. Valtion kustannusliike Kirja 1934, 344–352.

68. Krekola 2006, 250–251, 264–267.

69. T. L., Miten valko-Suomessa väärennellään luokkasodan historiaa. *Kommunisti* 2/1934, 110–112; Kokko 1935.

70. T. L., Suomen luokkasodan kokemuksista. *Kommunisti* 5–6/1934, 240–247.

71. RGASPI, 516/2/1358/147, Kuusisen juhlapuhe Petroskoissa 4.2.1933. *Punainen Karjala* 5.2.1933.

72. Esim. RGASPI, 516/2/1344/2–7, Sirola historian tutkimuksen neuvottelukokouksessa 20.5.1933.

73. SKP:n KK:n laajennetun plenumin päätös työstä ideologisella rintamalla. Teoksessa J. Lehtosaari (toim.) *SKP:n päätöksiä 1918–1934*. Valtion kustannusliike Kirja 1935, 407–412; Yksi harvoista toteutuneista yhteistyön tuloksista oli osittain SVT:n keräämän materiaalin pohjalle rakennettu V. M. Smirnovin *Suomen vallankumouksellisesta historiasta vuosina 1905, 1917, 1918*, joka ilmestyi venäjäksi vuonna 1934 ja suomeksi vuodenvaihteessa 1935–1936. Tulkinallisissa osuuksissaan Smirnov tukeutui hyvin pitkälti SKP:n keskuskomitean julkaisemiin teeseihin, joten teoksen sisältö oli siinä mielessä puolueen kannalta mieluinen. Vähäisestä yhteistyöstä esim. RGASPI, 516/2/1421/33–43, Erkki Nissinen: Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunnan toimintakertomus v. 1934, 11.3.1935.

74. RGASPI, 516/2/1032/30–31, 50, SVT:n toimikunnan kokouksen ptkt 8.9.1932 ja 4.11.1932; RGASPI, 516/2/1032/34, Sirola Tokoille 8.10.1932; RGASPI, 516/2/1350/ 54–56, SVT:n Leningradin byroon toimintasuunnitelma v:lle 1933; RGASPI, 516/2/1350/145–156, SVT:n toimintakertomus 1933; SVT:n Leningradin byroon puheenjohtajaksi nimitettiin J. K. Lehtinen. Muut jäsenet olivat Yrjö Karppanen, Rantanen, Kalle Lepola ja

Kuva 2. Puolueen päälinjan haastaminen ja puoluevastaisiksi leimatussa petosteoriassa pitäytyminen koituvat Hanna Malmin ja Kullervo Mannerin kohtaloksi. Kuvassa Malm ja Manner (istumassa vierekkäin) SKP:n Keskuskomitean jäsenten ryhmäkuvassa vuodelta 1924. Lähde: Kansan Arkisto. Kuvanumero: KansA217-1969.

oli kaikin puolin noususuhdanteessa, ja rahoitustakin saatiin aiempaa enemmän. SVT:n Leningradin kirjastoa ja arkistoa kartutettiin niin ahkerasti, että Nissinen alkoi jo maaliskuussa 1933 pelätä rakennustarkastajien puuttuvan arkistohuoneen talonrakenteita rasittavaan ylipainoon.⁷⁵

SVT:n julkaisuutoimintakin piristyi, joskin sitä edesauttoi, että SVT julkaisi aiemmasta poiketen myös muutaman romaanin. Kaunokirjallisuuden merkitystä ei ole syytä vähätellä, sillä romaanin avulla saattoi selvittää uutta poliittista linjaa sekä esittää toivotunlaisen toiminnan tai tulkinnan mallin helposti lähestyttävässä muodossa. Suomen vallankumouksen 15-vuotispäiväksi ilmestyi Pentti Kontion luokkasotaromaanina markkinoitu faktapohjainen muistelmateos *Kimmon komppania*, joka sai neuvostosuomalaisessa mittapuussa osakseen suorastaan ylitse-

vuotavat kehut. Sirola, Nissinen ja Lehtosaari olivat tarkastaneet ja korjanneet Kontion syksyllä 1932 toimittaman käsikirjoituksen, mutta sii-

Jokinen. Myös Petroskoissa toimi jo vuonna 1927 perustettu SVT:n byroo – jäseninään syksystä 1932 lähtien Edward Gylling, Otto Vilmi ja Allan Visanen (Visasen kuoltua hänen tilalleen nimitettiin T. Uurto) – joskin sen toiminta oli ollut aiemmin, ja oli jatkossakin vain nimellistä. J. L-ri, Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunta. *Kommunisti* 4/1928, 189–190; Petroskoin byroon saamattomuudesta esim. RGASPI, 516/2/1032/144, Sirola Gyllingille, Lumivuokolle, Vilmille ja Roviolle 23.1.1930; RGASPI, 516/2/1350/145–156, SVT:n toimintakertomus 1933. Lyhytikäisen Aunuksen byroon toteutunut toiminta oli sitäkin vähäisempää, lähinnä iltamien järjestämistä varojenkeruun hengessä. RGASPI, 516/2/1419/21–24, SVT:n Aunuksen byroon ptkt vuodelta 1934.

75. RGASPI, 516/2/1350/145–156, SVT:n toimintakertomus 1933; RGASPI, 516/2/1421/33–43, Suomen Vallankumousliikkeen Tutkijakunnan toimintakertomus v. 1934, 11.3.1935.

täkin huolimatta yltiökriittinen Sirola tapansa mukaan löysi viimeistellystä versiosta pieniä puutteita, joita hän eritteli kirjaan liitettyssä esipuheessa. Sirola olisi esimerkiksi toivonut Kontiolta selvempää kasvutarinaa punakaartilaisen poliittisesta heräämisestä tiedostavaksi kommunistiksi. Kontion lyhyt kuvaus hänen sisällissodan jälkeisestä pettymyksestään tannerilaiseen SDP:hen ja sittemmin ajautumisestaan kommunistiksi vailla suurempaa tietoa SKP:n suorittamasta itsekritiikistä on kuitenkin nykylukijan perspektiivistä varsin osuva ja rehellinen ajankuva Suomen työväenliikkeen jakautumisesta. Romaanin sanomaa Sirolakaan tuskin saattoi kritisoida. ”Olimme kautskylaisen sosialidemokratian läpituokemia [...] Meiltä puuttui kommunistista, bolshevistista puoluetta.”⁷⁶

Sen sijaan Mikko Kokon vuotta 1918 käsiteltyä käsikirjoitus katsottiin samaan aikaan niin puoluevastaiseksi, että se julkaistiin pitkällisen ja kaikille osapuolille rasittavan vatvomisen jälkeen kauttaaltaan muokattuna vasta vuonna 1935. Valitettavasti muistelmien käsikirjoitus ei näytä säilyneen, mutta SVT:n kirjeenvaihto sisältää runsaasti lainauksia sittemmin sensuroiduista kohdista. Tulkinnaltaan populistinen käsikirjoitus antoi Kuusisesta erittäin negatiivisen kuvan ja sisälsi rahjalaisen väitteen, jonka mukaan sisällissodan johto hukutti Suomen työväenluokan parhaimmiston vereen. Julkaistussa versiossa ei näistä tietenkään ollut jälkeäkään. Silloista SDP:tä toki kritisoitiin siitä, ettei se osannut oikaista sodanjohdossa ja siviilihallinnossa tehtyjä karkeita virheitä. Muistelmien julkaisemiseen lienee ollut kaksi syytä: Kokko uhkasi julkaista muistelmansa sensuroimatta venäjänkielisenä käänöksenä, mikäli SVT ei niitä lainkaan julkaisisi, ja toiseksi muistelmat kuitenkin sisälsivät paljon SVT:n kaipaamia ensi käden sankaritarinoita sisällissodasta. Sitä paitsi Kokon sotajoukkojen kurin ja sodanjohdon pätevyyden tärkeyttä painottanut sanoma sopi vallan mainiosti toisen viisivuotissuunnitelman henkeen.⁷⁷

Kokon kirjoitus julkaistiin SVT:n aikakauskirjasarjan *Proletaarisen vallankumouksen rintamilta* ensimmäisessä osassa, mutta kauaskantoisista suunnitelmista huolimatta sarja jäi vain yhden kirjan mittaiseksi.⁷⁸ Aika ei enää ollut suotuissa neuvostosuomalaiselle historiankirjoitukselle, jonka noususuhdanne alkoi tahtua jo vuoden 1935 alussa Kirovin murhan jälkiseurausten myötä. Läntisten rajaseutujen vähemmistökansallisuuksia alettiin entistä suuremmin syyttää vehkeilyä ulkovaltojen kanssa. Leningradin alueelta hädettiin useaan otteeseen epäluotettaviksi tulkittuja kansallisuuksia, etenkin puolalaisia, saksalaisia ja suomalaisia.⁷⁹ Suomalaisuudesta ja suomen kielen osaamisesta muodostunut sosiaalinen pääoma oli muuttumassa taakaksi, mikä historian rintamalla heijastui aluksi Karjalassa SVT:n ja KTTI:n historiajaoston toimintaan. SVT:n työ muutenkin hiipui eikä sen johtava toimikunta juuri kokoontunut, mistä Sirola tapansa mukaan syytti itseään.⁸⁰ SKP:n ulkomaanbyroon Petroskoin edustaja Lauri Lamminen kieltäytyi jyrkästi ottamasta hoitaakseen tulenarkaa SVT:n Petroskoin byroon vastuunalaisen sihteerin työtä, jota jatkossa hoiti väliaikai-

76. RGASPI, 516/2/1032/30–31, SVT:n toimikunnan kokouksen ptk 4.11.1932. Pentti Kontio, *Kimmon Komppania*. Valtion kustannusliike Kirja 1933, lainaus sivulta 47.

77. Kokon muistelmista esim. RGASPI, 516/2/1278/30–32, SVT:n kokouksen ptk 10.12.1932; RGASPI, 516/2/1279/64–65, Nissinen Hagerille 28.11.1932; RGASPI, 516/2/1355/149–150, Nissinen Hagerille 27.5.1933; RGASPI, 516/2/1422/39–40, Nissinen Hagerille 4.2.1934; RGASPI, 516/2/1509/5–15, Tokoi Nissiselle 6.1.1936; Mikko Kokko, Muistelmiani Suomen vallankumouksesta vuodelta 1918. Teoksessa E. Nissinen (toim.) *Proletaarisen vallankumouksen rintamilta*. SVT:n valikoima no. 1. Valtion kustannusliike Kirja 1935, 56–112.

78. Suunnitelmista esim. RGASPI, 516/2/1419/25–29, SVT:n Leningradin byroon kokouksen ptk 11.11.1934; E. Nissinen (toim.) *Proletaarisen vallankumouksen rintamilta*. SVT:n valikoima no. 1. Valtion kustannusliike Kirja 1935.

79. Kirovin murhan seurauksista ks. esim. Rentola 1994, 23–74; Martin 2001, 328–333.

80. RGASPI, 516/2/1455/43, Sirola UB:lle 18.2.1935.

sesti Eeva Korhonen. Lauri Letonmäki puolestaan pelkäsi, että SKP:n jäsenten sanelemia muistelmia voitaisiin käyttää lyömäaseena suomalaisia kohtaan, mikäli ne päätyisivät vääriin käsiin. Tämän takia Letonmäki päätti jättää julkaisematta pitkään työn alla olleen Karjalan partisaanimatrikkelin, vaikka hänen virallinen syytä oli, että matrikkeli antaisi liian hyvän kuvallisen rekisterin Suomen ohranalle.⁸¹ SVT:n Leningradin byroo lopetti partisaanitodistusten myöntämisen vuoden 1935 aikana – tästäkin aiemmin niin halutusta statuksesta tuli sen haltijalle hetkessä stigma.⁸² Moiset varoimenpiteet eivät paljoa suomalaisten tilannetta helpotaneet. Kesän ja syksyn aikana suomalaisten vahva edustus Neuvosto-Karjalan johdossa purettiin, jolloin muun muassa Edvard Gylling ja Kustaa Rovio syrjäytettiin puoluehallinnosta.⁸³

Syksyllä 1935 Leningradissa alkoi ilmetä lisää ongelmia, jotka kaatuivat lähinnä Tyyne Tokoin harteille; Nissinen oli siirretty keväällä SKP:n ulkomaanbyroon sihteeriksi Moskovaan eikä hänen tilalleen palkattu Saima Hellman osannut kylmiltään hoitaa häneltä odotettuja työtehtäviä.⁸⁴ Paitsi että SVT:n rahat olivat täysin loppussa, NKVD kiinnitti joulukuussa huomiota SVT:n ja Suomen Työväen arkiston kirjavaihtoon ja kirjaston vapausotakirjallisuuteen ja pienten kansallissosialististen ja fasististen järjestöjen julkaisuihin. SVT oli perustamisestaan asti ottanut tehtäväkseen valkoisen historiankirjoituksen kommentoinnin ja sen välittämien valheiden paljastamisen työväestölle. *Kommunisti*-lehti julkaisikin varsin usein kriittisiä arvioita Suomessa ilmestyneestä kirjallisuudesta.⁸⁵ Toisaalta punaisessa historiankirjoituksessa oli aina käytetty lähteinä vapausotakirjallisuuden faktatietoja vailla suurempia aatteellisia tunnontuskia.⁸⁶ Nyt moiset opukset päätettiin sinetöidä lukittuun kaappiin, siitäkin huolimatta, että ne eivät olleet yleisesti saatavilla, kuten kirjaston muut kirjat. Sitä ennen NKVD oli sulkenut, sikäläinen sana toimenpiteelle oli ”likvidoinut”, SVT:n toimiston ja kirjaston yleisöltä sekä vaatinut listan kirjas-

toa edellisvuosina käyttäneistä asiakkaista. Ei heitä paljon ollut; arkiston ja kirjaston käyttö oli kaikkiaan jäänyt kovin vähäiseksi. Tokoi selvisi tällä erää pelkällä säikähdyksellä, mutta ”fasistikirjojen” käyttö koitui kuitenkin monen suomalaisen kohtaloksi, kun NKVD oli näkevinään siinä vastavallankumouksellisuuden merkkejä.⁸⁷

Vuosi 1936 merkitsi SVT:n työn täydellistä romahdusta ja sen julkaisuluettelo koostui vain muutamasta vallankumouksen 18-vuotispäivän yhteydessä julkaistusta artikkelista. Työn alla oli useampiakin historiateoksia, mutta valmistuneita käsikirjoituksia ei enää voitu tai uskallettu julkaista. Maaliskuussa 1936 ulkomaanbyroo päätti järjestää uudelleen SVT:n toiminnan, jolloin Leningradin ja Petroskoin byroot lakkautettiin. Moskovassa majaan sitä pitäneestä SVT:n johta-

81. RGASPI, 516/2/1477/34–36, SVT:n Karjalan byroon kokouksen ptk 10.4.1935; RGASPI, 516/2/1455/68, Eeva Korhonen Sirolalle 26.3.1935.

82. RGASPI, 516/2/1479/177, Nissinen Tokoille 12.12.1935.

83. Kangaspuro 2000, 312–329.

84. RGASPI, 516/2/1477/12–20, SVT:n toimikunnan kokouksen ptk. ja liitteet 26.3.1935; Hellmanin ongelmista ks. RGASPI, 516/2/1509/passim, kirjeenvaihto Nissisen ja Hellmanin välillä.

85. RGASPI, 516/2/1031/245–249, Sirola Lehtosaarelle 21.12.1928; K. Rovio, Nosket kuohitsemassa työväenliikkeen historiaa. *Kommunisti* 5–6/1929, 173–177; T. T-i, Karjalan rosvoetket tekijänsä kuvaamina. *Kommunisti* 11–12/1929, 437–439; T. L., Miten valko-Suomessa väärennellen luokkasodan historiaa. *Kommunisti* 2/1934, 110–112.

86. Esim. Y. S., Voittaa tai sortua. *Kommunisti* 2/1925, 76–78; Toimitus oli tarkentanut joitakin Mikko Kokon esittämiä tietoja viitteillä valkoiseen historiankirjoitukseen. Kokko 1935, passim; Erityisen paljon valkoista historiankirjoitusta hyödynsi V. M. Smirnov teoksessaan *Suomen vallankumouksellisesta historiasta vuosina 1905, 1917, 1918*. Valtion kustannusliike Kirja 1935.

87. RGASPI, 516/2/1479/166, 170, 173, 174, Tokoi Nissiselle 28.11.1935 ja 4.12.1935; Nissinen Tokoille 5.12.1935 ja 10.12.1935; RGASPI, 516/2/1479/214, Vuosina 1934–35 SVT:n kirjastosta kirjoja lainanneiden henkilöiden luettelo. RGASPI, 516/2/1344/2–7, Vähän kävijöitä arkistossa: Sirola historian tutkimuksen neuvottelukokouksessa 20.5.1933; RGASPI, 516/2/1350/145–156, SVT:n toimintakertomus 1933. Rentola 1994, 33–34.

vasta toimikunnasta tehtiin kiinteä osa ulkomaanbyrota. Tutkijakunta oli siten kutistunut SKP:n keskuskomitean ulkomaanbyroon historiajaostoksi, jonka jäseniksi nimitettiin Lehtosaari, Sirola, Ojanen, Gustafsson ja Nissinen.⁸⁸

Viikkoa edellä mainitun päätöksen jälkeen, 18.3.1936, SKP:n historiankirjoituksen *primus motor* Yrjö Sirola kuoli.⁸⁹ Sirola oli testamentannut SVT:lle paperinsa ja kirjansa, jotka sijoitettiin yhä olemassa olleen Leningradin arkiston yhteyteen.⁹⁰ Arkistoa ja kirjastoa karsittiin rajusti vuosien 1936–1938 aikana ja lopulta suuri osa jäljelle jääneestä materiaalista siirrettiin Moskovaan Kominternin arkistoon. Esimerkiksi arkiston vanhaa työväenliikettä sekä sisällissotaa käsittelevä aineisto säästy, ainakin suurimmaksi osaksi, ja se muodostaa nykyisin SKP:n puoluearkiston ensimmäisen opin.⁹¹ Heikon terveytensä kanssa pitkään kamppailut Sirola oli jo joulukuussa 1929 pohtinut kuolemaansa ystävälleen Jukka Lehtosaarelle. Hän hahmotteli jäljelle jäävistä papereistaan runkoa kaunokirjalliseksi teokselle, ”sillä minun elämäni on ollut romaani”, joka kuvastaisi ajan suurta murrosta yhden suomalaisen miehen kokemusten valaisevana, kantavana teemanaan ”kahden velvollisuuden ristiriita ihmisen sielussa”. Marxilaisuuden löytäminen tarjosi Sirolalle aiemmin puuttuneen maailmanselityksen, joka osaltaan ratkaisi ristiriidan: ”Meillä on – marxilaisuus. Sen avulla analysoimme ympäristömmä ja itsemme, ja vaikka sen jälkeen sortuisimmekin, ei siihen voi tulla ’kohtalon’ traagillisuutta, salaperäistä ’sovitusta’.”⁹²

Romaanin sijaan SKP alkoi suunnitella Sirolalle muistoalbumia, joka oli määrä julkaista vuosi hänen kuolemansa jälkeen. Vaikka muutama toverit intoutuivat kirjoittamaan muistojaan Sirolasta, vielä useammat eivät lupauksistaan huolimatta niin tehneet, joten projekti viivästyi ja lopulta kirja jäi kokonaan julkaisematta.⁹³ Historiajaosto myös valmisteli Suomen vallankumouksen 20-vuotispäiväksi julkaisuja ja hahmotteli ohjelmaa Suomessa järjestettäviä

kansanrintamahenkisiä tilaisuuksia varten, mutta nämäkin suunnitelmat jäivät kesken.⁹⁴ Osana vakoilijoiksi ja tuholaisiksi leimattuihin niin sanottuihin diasporavähemmistökansallisuuksiin kohdistettua operaatiota, NKVD löysi tammi-helmikuussa 1938 ”todisteita”, jotka osoittivat SVT:n olleen neuvostovaltaa vastaan tähdätty salaorganisaatio. Suurin osa SVT:n toimintaan osallistuneista henkilöistä vangittiin viimeistään tässä yhteydessä. Neuvostosuomalaiset olivat joutuneet viholliskansan asemaan, mikä käytännössä merkitsi etnistä puhdistusta, massakartotuksia ja teloituksia.⁹⁵ Samalla suo-

88. RGASPI, 516/2/1508/35–37, SVT:n työstä 1936. Luonnos 28.1.1937, ei nimeä.

89. Sirolan kuolemasta ks. Salomaa 1966, 345–354; J. K. Lehtinen, Yrjö Sirola. *Kommunisti* 4/1936, 168–174.

90. RGASPI, 516/2/1507/1–3, SKP:n UB:n historiajaoston (SVT) kokouksen ptk. 3.4.1936; RGASPI, 516/2/1508/35–37, SVT:n työstä 1936. Luonnos 28.1.1937, ei nimeä.

91. RGASPI, 516/2/1509/51–52, Tokoi Nissiselle 25.12.1936; RGASPI, 516/2/1528/61–62, Luettelot poistetuista kirjoista 26.9.1936, 22.4.1937 ja 14.5.1937; RGASPI, 516/2/1508/30, Esitys UB:n historiajaoston (SVT:n) päätökseksi, päiväämätön; RGASPI, 516/2/1517/41–44, UB:n kokouksen ptk. 8.6.1937.

92. RGASPI, 516/2/1032/157–158, Sirola Lehtosaarelle 29.12.1929.

93. RGASPI, 516/2/1507/1–3, SKP:n UB:n historiajaoston (SVT) kokouksen ptk. 3.4.1936; RGASPI, 516/2/1528/40, Kyselykirje 21 toverille Sirolan muistoalbumiin kirjoittamisesta, 5.4.1937. Sodanjälkeisen SKP:n johtoportaaseen kuulunut Sirola-opiston johtaja Erkki Salomaa kirjoitti Yrjö Sirolasta lajityypissään varsin ansiokkaan elämäkerran. Salomaa 1966.

94. RGASPI, 516/2/1528, 3–4, SVT:n toimintasuunnitelma vuodelle 1937, 21.12.1936; RGASPI, 516/2/1528/17–18, SVT:n kokouksen ptk. 13.3.1937; RGASPI, 516/2/1528/33–37, SVT:n ehdotus UB:lle toimenpiteiksi Suomen työväen vallankumouksen 20-vuotispäivän vietosta ja sen valmistelusta, 3.5.1937.

95. Kimmo Rentola, *Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945*. WSOY 1994, 56–58, 551; Martin 2001, 328–343. O. W. Kuusinen vältti vaaran tälläkin kertaa. Kenties NKVD ei lukenut esimerkiksi SVT:n toimintakertomusta vuodelta 1933, jossa Kuusinenkin olisi mainittu tämän neuvostovastaisen salaliiton johtavan toimikunnan jäsenenä. RGASPI, 516/2/1350/145–156, SVT:n toimintakertomus 1933. – *Nyt julkaistu Lauri Viljasen artikkeli on käynyt läpi tieteilisen vertaisarvioinnin*.

men kielen käyttö joutui pannaan, mikä oli loppullinen kuolinisku neuvostosuomalaiselle, Suomen vallankumoushistoriaan keskittyneelle historiankirjoitukselle. Stalinistisen historiankirjoituksen manifestaatio, puoluehistorian tulkinnat vuoteen 1956 asti sementoinut NKP(b):n historian lyhyt oppikurssi julkaistiin samoihin aikoihin. Neuvostosuomalaisen historiankirjoitukseen se ei enää ehtinyt vaikuttaa. Sodanjälkeinen SKP sen sijaan käytti puoluekoulutuksessaan lyhyttä oppikurssia eräänä tärkeimmistä oppimateriaaleistaan.

Mitä jäi jäljelle

SKP ei saanut koskaan valmiiksi kirjaprojektiaan, jota se oli suunnitellut jo Luokkasodan kerhon päivistä lähtien: kattavaa tieteellistä yleisesitystä Suomen vallankumouksellisesta työväenliikkeestä. Aikanaan paljon kehutut historiateokset kokivat tekijöidensä kohtalon. Sodan jälkeen teoksista ei enää paljoa kuultu, joskin niiden olemassaolo saatettiin ohimennen huomioda uusien historiateosten esipuheissa ja kirjallisuusluetteloissa. Poliittinen tilanne oli kokonaan muuttunut, ja muuttuneet olivat myös puolueen ja työväenliikkeen tehtävät, joita varten historiaa kirjoitettiin. Sodanjälkeisessä tilanteessa tavallaan toistui 1920-luvun lopun toive saada liikkeen omaa ääntä kuuluviin ja rehabilitoida sisällissodan punainen osapuoli. Esimerkiksi Kansankulttuurin vuonna 1947 julkaisema kokoomateos *Luokkasodan muisto* selvitti sodan taustoja ja perusteli punaisten aseisiin tarttumisen oikeutusta eikä niinkään hakenut perimmäistä syytä tappiolle, vaikka bolševikkipuolueen puuttuminen vuonna 1918 nousikin ajoittain esille.

SKP:n oma historiankirjoitus ei enää sodan jälkeen ollut vastaavalla tavalla institutionaalisesti sidottu Neuvostoliittoon, mutta 1930-luvun painolastista ei päästy irti. Neuvostoliitosta opitun käytännön mukaisesti historian määrittä

edelleen politiikka ja historian kirjoittajat olivat vanhaan tapaan puolueen sisäpiiristä. SKP:n sodanjälkeinen puoluejohto ei ollut yhtään halukkaampi päästämään ulkopuolisia tonkimaan liikkeen menneisyyttä kuin Kuusinen, Sirola ja muut edellisen polven johtajat 1920–1930-luvuilla. Kuvaavaa on, että SKP:n sotienvälistä historiaa käsitelleiden teosten kirjoittajaksi valikoitui 1960–1970-lukujen vaihteessa Antti Hyvönen, joka oli likipitään ainoa elossa ollut 1930-luvulla Neuvostoliitossa puolueen päätöksentekoon osallistunut puolueveteraani. Hän kyllä tiesi kantapään kautta, kuinka historiaa kirjoitetaan ”bolševistisesti, leniniläisesti” Stalinin ja Kaganovitšin hengessä puolueen päälinjan sen hetken kamppailujen tueksi.

Abstract: Finnish Communists writing and interpreting the history of the Finnish Civil War in interwar Soviet Union

Correct interpretations of the past and the lost revolution of 1918 were an exceptionally sore point for the Finnish communists residing in the Soviet Union. During the 1920s and 1930s, Soviet-Finnish communists published thousands of pages of historiography concerning the Civil War. This article deals with this peculiar, yet mostly forgotten sidetrack in the history of Finnish historiography by observing the communists' reasons for writing history and the settings in which history was written. How did Soviet-Finnish historiography evolve in the context of the Stalinist society? My study is based on publications published in Finnish in the USSR and the abundant archival material concerning historiography found in the archives of the Communist Party of Finland. Examining the archival material reveals how the interpretations of the past were formed and for what purposes the history was written. I show that while historiography of the Civil War originated from the need to learn from the past, by the mid-1930s the past was to fit into frames set by interpretations and teachings that were not products of historical research but Stalinist party politics.

Keywords: Finland, Soviet Union, communism, history of historiography, Communist Party of Finland, Finnish Civil War, 20th century